

Zavetni daritvi v Pretoriju Latobikov (Trebnje)

Two tutelary hoards from Praetorium Latobicorum (Trebnje, Slovenia)

Uroš BAVEC, Mitja GUŠTIN, Zvezdana MODRIJAN

Izvleček

Rimskodobno naselje *Praetorium Latobicorum* je ležalo ob pomembni itinerarski cesti *Aquileia–Emona–Nevidunum–Romula–Siscia*, na območju današnjega Trebnjega. Ime je dobilo po okoliškem prebivalstvu, keltskih Latobikih, ki so naseljevali tudi prostor Trebnjega. O vlogi beneficiarne postaje pričajo itinerarji, miljniki in epigrafski spomeniki.

Članek obširneje obravnava jami, v kateri so bili ob gradnji novih objektov položeni posebej izbrani predmeti. Gre za zavetna zakopa simbolnih predmetov za zaščito doma in uspešno poslovanje. V preprosti jami ob livarski delavnici so bili deli hitre tehtnice, vilice za žar in krožnik, vsi predmeti izvirajo iz zgodnjorimskega obdobja. V drugi jami so bili dragocenemu kipcu Herkula pridani kuhinjski lonci, bronast zvonček, železen ključ in kamnit brus. Ta zavetna daritev je bila vkopana v 4. st. ob objekt pralnice (*fullonica*) ali celo barvarne (*tinctoria*), v katerem so se poleg številnih novcev ohranili tudi železni stilusi in delavniške svinčene etikete (*tesserae plumbeae*).

Ključne besede: *Praetorium Latobicorum*; zgodnje rimsko obdobje; poznorimsko obdobje; beneficiarna postaja; zavetni zakop; bronasta plastika; Herkul

Abstract

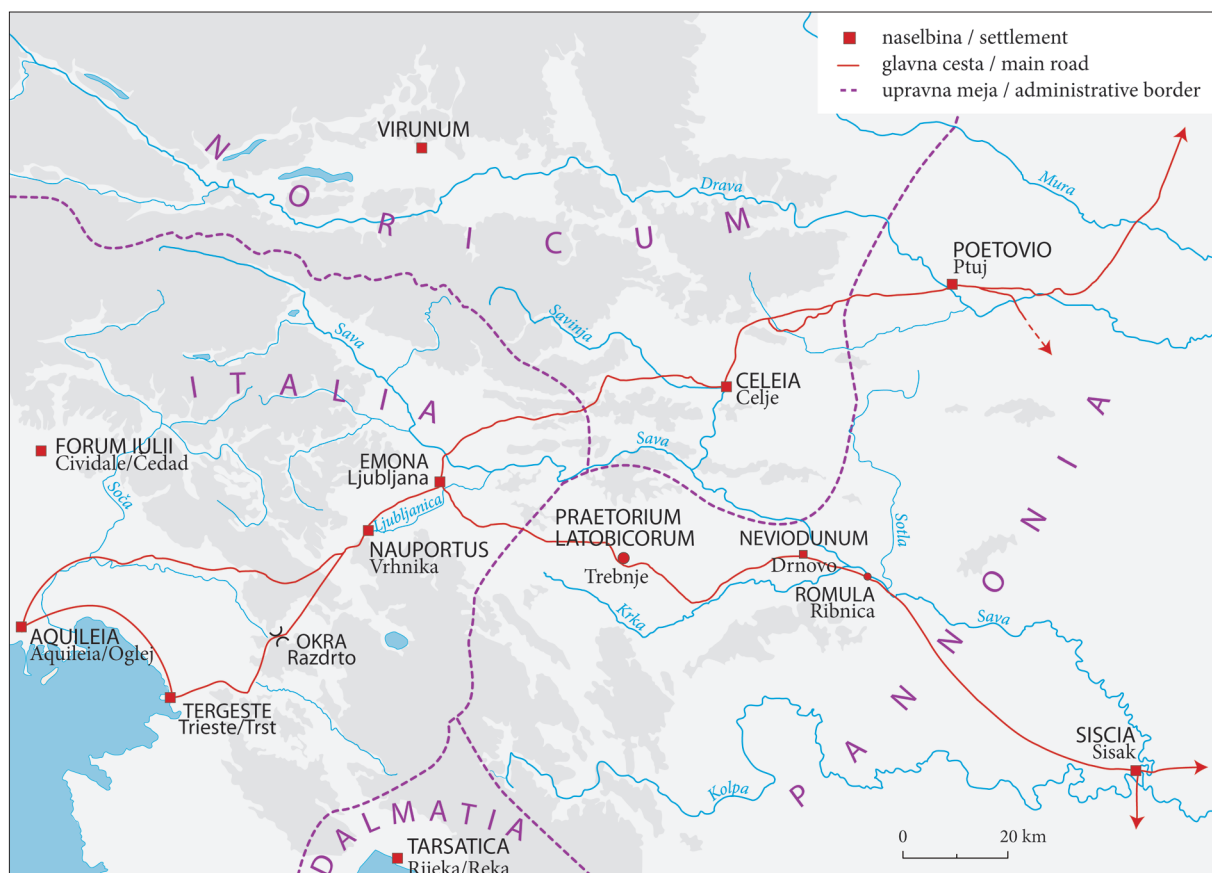
The Roman period settlement of *Praetorium Latobicorum* was situated in the area of present-day Trebnje along an important itinerary road (*Aquileia–Emona–Nevidunum–Romula–Siscia*). It acquired its name after the local inhabitants, the Celtic Latobici, who also inhabited the area of Trebnje. Itineraries, milestones, and epigraphic monuments testify to the role of the beneficiarii outpost.

The article discusses in detail two pits into which specially selected items were placed. These are two tutelary hoards during the construction of new structures, into which symbolic objects for the protection of a home and the successful operation of a business were placed. A simple pit along a foundry workshop includes parts of a steelyard, a grill fork, and a plate, all originating from the Early Roman period. The second pit, with charred walls, included a valuable statuette of Hercules, cooking pots, a bronze bell, an iron key, and a whetstone. This tutelary pit was dug in the 4th century along a fullery (*fullonica*) or even a dyehouse (*tinctoria*), in which, in addition to numerous coins, iron styluses and workshop lead tags (*tesserae plumbeae*) have been preserved.

Keywords: *Praetorium Latobicorum*; Early Roman period; Late Roman period; station of the beneficiarii; tutelary hoard; bronze statuette; Hercules

Današnje Trebnje leži, kakor nekoč tudi rimski *Praetorium Latobicorum*, na terasi nad reko Temenico ob robu kraškega sveta Dolenjske. Že rimsko naselje je bilo zaradi pogostega poplavljanja postavljeno nad dolino, po kateri je sicer potekala

najkrajša prometna povezava iz Ljubljanske kotline proti Brežiškim vratom. Naselje je bilo del cestne državne mreže, ki je povezovala Akvilejo z Balkanom (*sl. 1*). Obenem pa je bilo prav na tem mestu razpotje, na katerem se je magistrala

Sl. 1: Rimska cestna mreža na območju jugovzhodnih Alp in lega postaje *Praetorium Latobricorum*.

Fig. 1: The Roman road network in the area of the South-Eastern Alps and the position of the station of *Praetorium Latobricorum*.

kržala z lokalnimi potmi po Mirnski dolini proti dolini Save in naprej proti severu proti noriški Celeji. Proti jugu je bila naselbina povezana s krakom reke Temenice (tudi z imenom Prečna) z dolino Krke.

V Antoninskem itinerarju iz začetka 3. st. je postaja zapisana kot *Praetorium Latovicorum* z navedenima razdaljama 34 milj od Emone (današnje Ljubljane) in 31 milj od Nevioduna (današnje Drnovo).¹ Na Tabuli Peutingeriani je označena kot *Ad Protorium* z oddaljenostjo 14 milj od postaje *Acervo* in 16 milj od postaje *Crucium*.²

¹ It. Ant. 259, 13.

² Tab. Peut. IV, 2. O tem že Müllner 1879, 93–106; nazadnje Fodorean 2017, 344, s starejšo literaturo. Vprašanje natančne lokacije obeh naselij še ni rešeno. Za lociranje *Acerva* na Gomilo pri Ivančni Gorici gl. npr. Gabrovec 1975, 196–197, za lociranje v Stari trg pri Višnji Gori npr. Šašel 1975a, 88, in Šašel Kos 2020, 204. Postaja *Crucium* je po nekaterih interpretacijah postavljena v Groblje pri Šentjerneju (Pirkovič 1968; Šašel Kos 2020, 204), po drugih pa v Drago pri Beli Cerkvi (Mason 2018).

Praetorium Latobricorum sta Anton von Premerstein in Simon Rutar že leta 1899 locirala na območje vasi Štefan pri Trebnjem.³

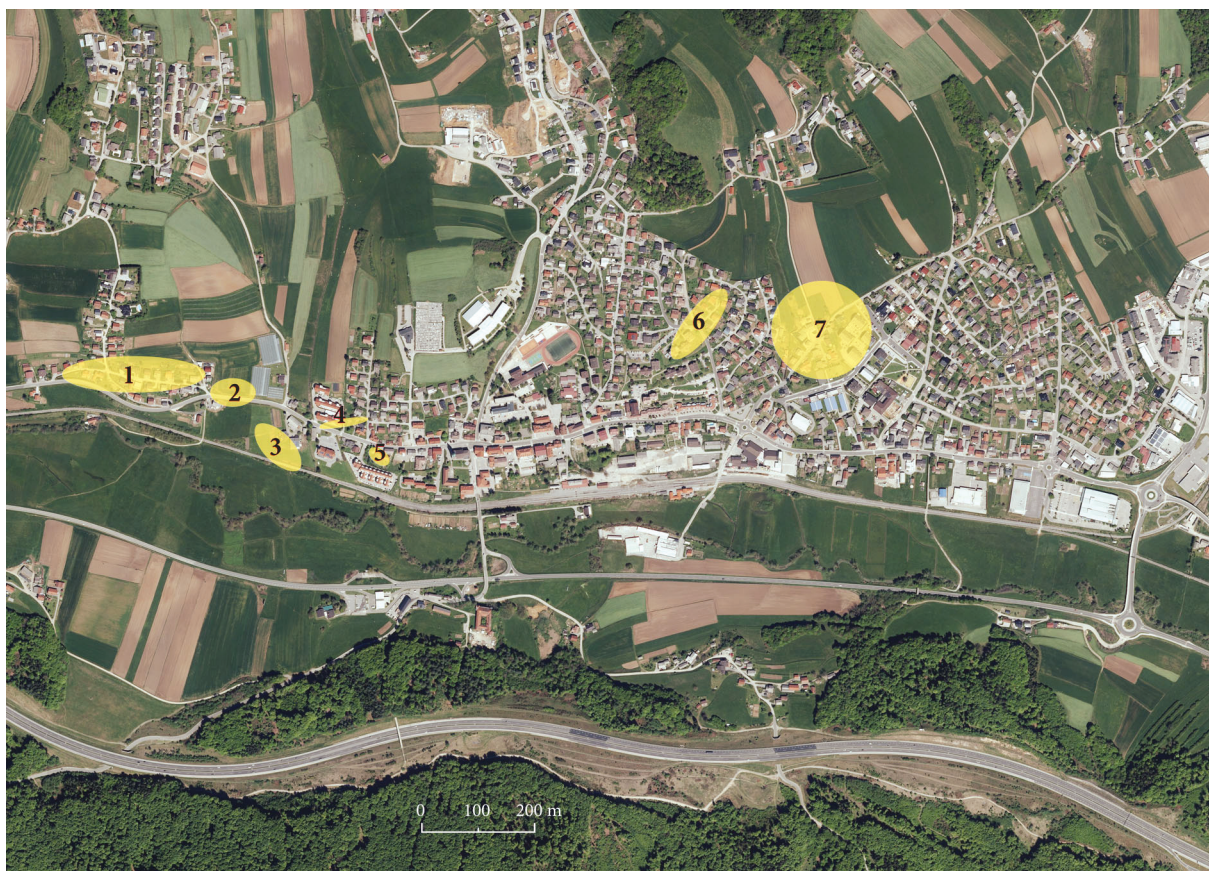
Po navedenih razdaljah, poteku ceste in pozneje tudi številnih naselbinskih najdbah pa je postalo jasno, da je *Praetorium Latobricorum* ležal na območju današnjega Trebnjega.⁴ Zaradi rimskih gradbenih ostankov, odkritih leta 1966, grobišča z bližnje Pristave in lokacij napisnih kamnov je Jaroslav Šašel domneval, da je jedro rimske naselbine na območju župnijske cerkve.⁵

Rimsko cestišče v obliki proge kamena je bilo odkrito pod današnjim vaškim cestiščem skozi Pristavo v stanovanjski soseski Rimski dvori, kjer je bil na močvirnem območju izkopan rob rimske

³ Premerstein, Rutar 1899, 25; podobno Knez 1969, 131, in Gabrovec 1956, 30, 40. Za podrobno zgodovino raziskav in rezultate dosedanjih izkopavanj ter pripadajočo literaturo glej Bavec 2020 z opisom odkritij arheoloških ostalin v Trebnjem.

⁴ Šašel 1975b, 231; Slabe 1993, 32; Lovenjak 1998, 223–225.

⁵ Šašel 1975b, 231.

Sl. 2: Trebnje. 1 – rimsko grobišče na Pristavi. Raziskana območja v naselbini: 2 – Rimski dvori, 3 – Levji dvorec, 4 – Rimska cesta, 5 – župnijska cerkev, 6 – Dolenjska ulica in 7 – Mercator, najdišče miljnika (po Bavec 2020, sl. 2).

Fig. 2: Trebnje. 1 – the Roman cemetery at Pristava. Researched areas within the settlement: 2 – Rimski dvori, 3 – Levji dvorec, 4 – Rimska cesta, 5 – Župna cerkev, 6 – Dolenjska ulica, and 7 – Mercator (milestone) (after Bavec 2020, Fig. 2).

ceste, opremljen z obzidanim obcestnim jarkom. Morda smemo na cestišče navezati tudi okoli 7,5 m širok pas tlakovane površine s številnimi rimskimi kovanci iz obdobja od 1. do 5. st. na lokaciji Levji dvorec (sl. 2: 2; 3).⁶

Na širšem območju Trebnjega so bili odkriti trije miljniki brez ohranjenih napisov. Prvi naj bi bil odkrit v Temenici pri Kamnem Potoku, drugi je stal ob cerkvi sv. Petra pri naselju Jezero, tretji pa je bil najden na vzhodnem robu Trebnjega.⁷ O pomenu postaje govori tudi 18 oltarjev beneficiarjev, ki so v imenu cesarskega namestnika Zgornje Panonije verjetno nadzorovali promet in lokalne denarne dajatve.⁸

Arheološki predmeti iz Trebnjega in okolice so bili znani že od konca 19. stoletja, vendar je šele Stane Gabrovec v svojem pregledu najstarejše zgodovine Dolenjske leta 1956 povezal številne

časopisne notice, znane zgodovinske podatke o poteku rimske ceste in lokacijo rimske postaje z ustreznimi najdbami iz teh krajev v različnih muzejih. Navedel je arheološke predmete, spravljene v novomeškem Dolenjskem muzeju, in objavil dve kamniti votivni ari iz Trebnjega, ob tem pa omenil obstoj pomembnega arheološkega gradiva s preloma 19. v 20. stoletje, shranjenega v Naravoslovno-zgodovinskem muzeju na Dunaju.⁹

Z nastopom Toneta Kneza kot kustosa novomeškega Dolenjskega muzeja in prisotnostjo Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije se je začelo redno spremljanje številnih gradbenih posegov na širšem območju Trebnjega, kar je dalo v naslednjih 60 letih s sistematskim nadzorom in zaščitnimi raziskavami dragocene podatke o življenju te pomembne obcestne postojanke.

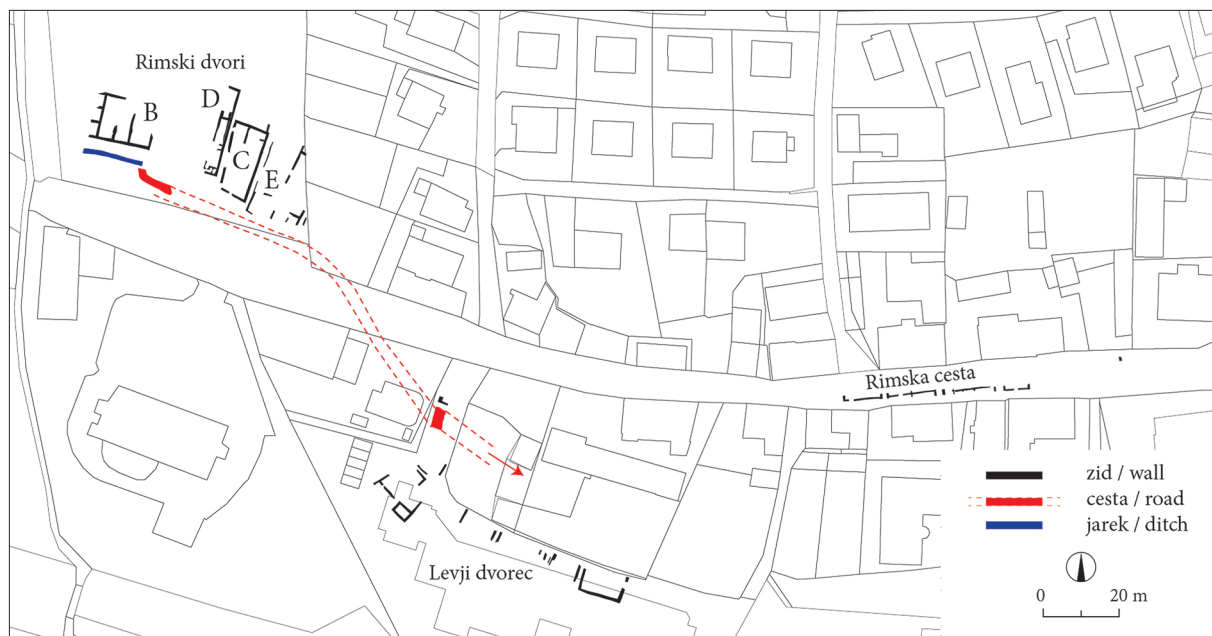
Razvoj mesta je prinesel širitev sodobnega naselja proti zahodu, na območje Pristave, kjer je bila odkrita obsežna nekropola. Skupno je bilo

⁶ Bavec 2020, 367.

⁷ Breščak 2008, 286–287.

⁸ Lovenjak 1998, 227–242.

⁹ Gabrovec 1956, 29–30, 40.

Sl. 3: Trebnje. Gradbeni ostanki na lokacijah Rimski dvori, Levji dvorec in Rimska cesta ter domnevni potek rimske ceste (po Bavec 2020, sl. 4).

Fig. 3: Trebnje. Construction remains at the locations of Rimski dvori, Levji Dvorec, and Rimska cesta and the presumed course of the Roman road (after Bavec 2020, Fig. 4).

doslej odkritih 151 žganih in 7 skeletnih grobov iz rimske dobe.¹⁰ Temu smemo prišteti še en žgani in en skeletni grob, ki sta bila odkrita med rimskodobnimi naselbinskimi ostanki na območju Levjega dvorca (sl. 4).

PREDRIMSKA POSELITEV

Prvi del imena naselbine *Praetorium* je povezan z vlogo, ki jo je kraj imel za rimsko upravo, drugi del *Latobicorum* pa ponazarja vključenost lokalnega prebivalstva, ki je živelo na tem območju pred prihodom Rimljanov. Latobiki (Λατόβικοι, latinizirano *Latobikoi*), doma med porečjema Save in Krke, so pripadali plemenski zvezi Tavriskov, ki je združevala manjša plemena na obrobju Vzhodnih Alp med izvirom Ljubljance, porečjem Krke, Zgornjo Savo pa tja do prekmurskih ravníc.¹¹

¹⁰ Slabe 1993; D. Josipovič, *Pristava pri Trebnjem. Poročilo o izvajanju zavarovalnih arheoloških raziskav na trasi rekonstrukcije kanalizacije* (10.–22. 7. 2002); Kranj, december 2002 (neobjavljeno poročilo, hrani arhiv ZVKDS OE NM); J. Brečič, A. Jovanović; *Poročilo o arheoloških raziskavah na območju zamenjave vodovodnih cevi v Trebnjem 2014–2015* (14. 11. 2014–5. 3. 2015); Brežice, januar 2018 (neobjavljeno poročilo, hrani arhiv ZVKDS OE NM).

¹¹ Petru 1971; Guštin 2011, 121–122, 128.

O keltskem življu iz obdobja pred postavitvijo postaje pričajo naselbinske ostaline. Odlomki značilne grafitne keramike, najdeni v jamah za stebre lesene stavbe A na Rimskih dvorih,¹² opredeljujejo najstarejšo poselitve v poznolatsko obdobje.¹³

Prisotnost domorodnega prebivalstva tudi še v času delovanja postaje izpričujeta dva napisa s keltskimi imeni iz širše okolice Trebnjega.¹⁴

RIMSKODOBNA NASELBINA

Zaščitna izkopavanja so v zadnjih desetletjih odkrila na območju sodobnega Trebnjega številne naselbinske ostaline, ki so pokazale sorazmerno gosto rimskodobno poselitveno strukturo.¹⁵ Naselbina na zahodu sega do grobišča na Pristavi (sl. 2: 1), vzhodni rob pa še ni bil ugotovljen.

¹² Bavec 2020, 367.

¹³ Sicer pa med gradivom tega in tudi zgodnjerrimskega obdobja, z grobnimi najdbami in naselbinskimi najdbami, pogrešamo značilne regionalne izdelke vzhodne Dolenjske, kot so pokalne posode (Guštin 2012, 220–221, sl. 4; Božič 2008, t. 27: 1,2) in hišaste žare, ki so na območju, poseljenem z Latobiki, še posebej razširjene, tako npr. na sočasnem, le 21 km oddaljenem rimskodobnem grobišču Beletov vrt (Knez 1992, t. 88–90; Božič 2008, t. 27: 3–5).

¹⁴ Lovenjak 1998, 157–158, 180–182.

¹⁵ Zbrano pri Bavec 2020.

Sl. 4: Trebnje – Levji dvorec. Tloris rimskih stavb (po Bavec 2020, sl. 16, 17).

Fig. 4: Trebnje – Levji dvorec. The ground plan of Roman buildings (after Bavec 2020, Fig. 16, 17).

Skupni imenovalac rimskodobne naselbine so ob cesti nanizane skupine stavb podolgovate oblike. Najbolje so ohranjene na lokaciji Rimski dvori (sl. 2: 2), jugovzhodno od njih pa sta bili v nekoliko večjem obsegu raziskani še lokaciji Levji dvorec in Rimska cesta (sl. 2: 3,4; 3).¹⁶

Na južnem robu Rimskih dvorov je bil ohranjen obcestni jarek rimske ceste (sl. 2: 2; 3), njen potek vsaj v tem delu dejansko sovпада z današnjo lokalno povezavo iz Trebnjega v smeri proti vasi Štefan pri Trebnjem. Nadaljnji potek rimske ceste pa ostaja hipotetičen, verjetno je potekala nekoliko južneje od današnje ceste.

Južno od župnijske cerkve so bili odkriti odtočni kanal in ostanki hipokavsta večje stavbe.¹⁷ Skromni ostanki rimske stavbe na Dolenjski ulici kažejo, do kod bi utegnila segati naselbina proti vzhodu (sl. 2: 6).

Levji dvorec

Na območju Levjega dvorca (sl. 2: 3; 4) so bili odkriti močno poškodovani suhozidni temelji več podolgovatih stavb. Verjetno so bili objekti nani-

zani ob takratni glavni cesti, čeprav je bila širina izkopa premajhna, da bi njen potek na tem mestu lahko z gotovostjo potrdili. Med stavbami izstopa del večje stavbe z več prostori v ohranjeni velikost ca. 20 m × 15 m (sl. 4). Ob stavbi je bilo odkrito skoraj povsem okroglo kurišče z ostanki bronaste taline, v stavbi in okoli nje pa odlomki livarskih lončkov in 20 večjih brusnih kamnov, kar govori za delavnico, ki je izvajala livarska dela v bronu in je datirana v drugo polovico 1. in v 2. st.¹⁸ V stavbi in njeni okolici odkrito večje število novcev in odlomkov fine namizne keramike govori, da je na tem mestu potekala živahna blagovna menjava. Širši prostor livarske delavnice je bil, kot kažejo najdbe odlomkov amfor in afriške sigilate, v uporabi še v 4. in v začetku 5. st.¹⁹

Zavetna jama

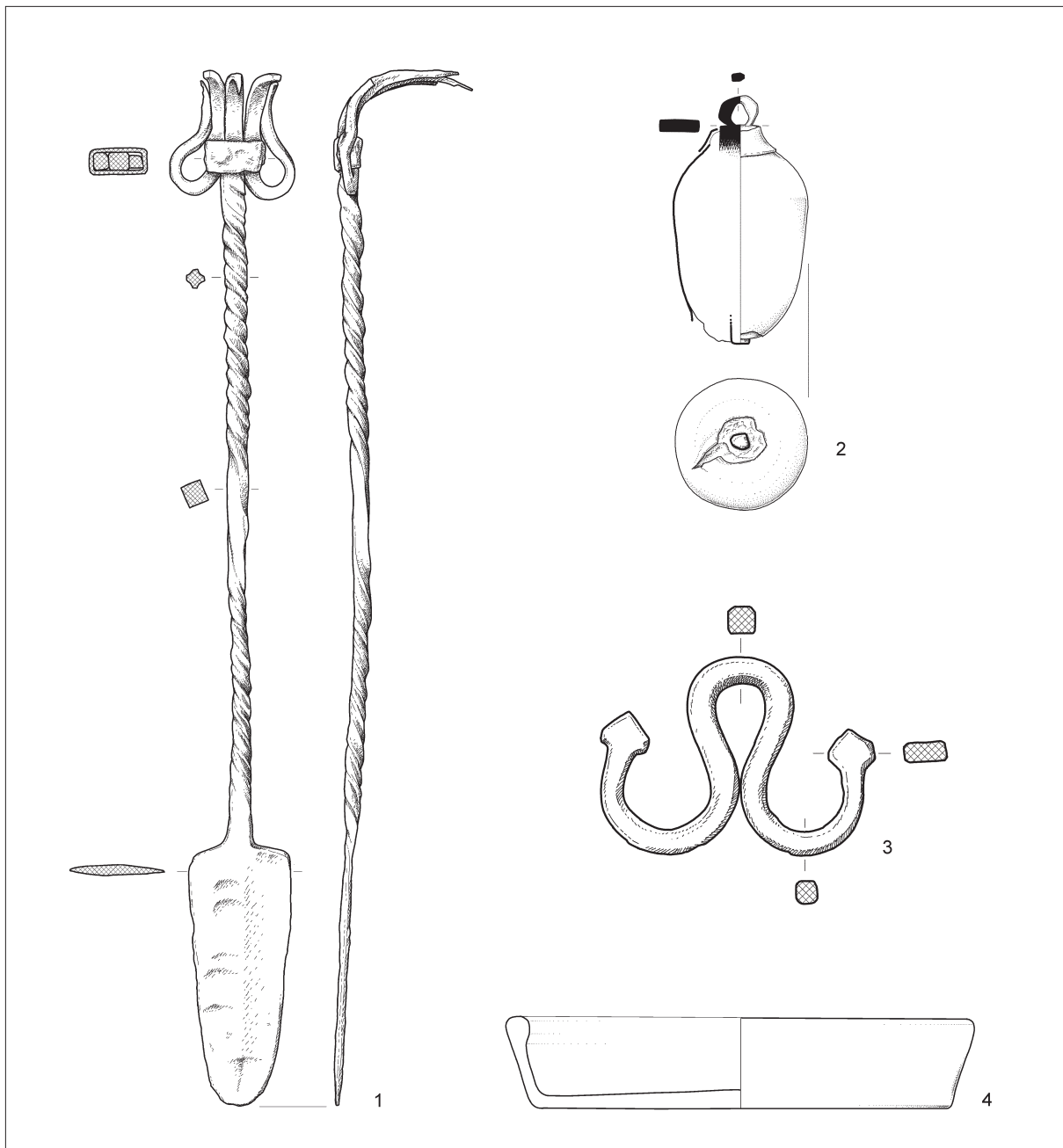
Ena od v bližini odkritih jam (sl. 4: A) je bila zapolnjena z dvema polniloma, debelima po 20 cm. Zgornje je predstavljala ožgana ilovica z drobirjem, spodnje pa temna ožgana zemlja. V jami so ležali dvonamenske železne vilice z lopatico

¹⁶ Imeni Rimski dvori in Rimska cesta sta moderni, nastali s širjenjem mesta.

¹⁷ Bavec 2020, 366.

¹⁸ Objekt livarske delavnice je bil v prvem poročilu pomotoma datiran v 3. in 4. st. (Bavec 2007, 225). Glej tudi Udovč 2011, 8.

¹⁹ Bavec 2020, 374–379, sl. 18.

Sl. 5: Trebnje – Levji dvorec. Predmeti iz zavetne jame. 1,3 železo; 2 bron, svinec in železo; 4 keramika. M. 1,4 = 1:3, 2-3 = 1:2.

Fig. 5: Trebnje – Levji dvorec. Artefacts from the tutelary pit. 1,3 iron; 2 bronze, lead, and iron; 4 pottery. Scale 1,4 = 1:3, 2-3 = 1:2.

za peko mesa, železna dvojna zanka in bronasta utež hitre tehtnice ter keramični krožnik (sl. 5).

Vilice

Železne vilice dolžine 46 cm imajo dolg tordiran držaj, ki se na eni strani zaključuje s široko suličasto oblikovano lopatico, na drugi pa z usločenimi roglji samih vilic. Sredinski trije roglji so skovani neposredno iz ročaja, stranska s posebno zanko pa

sta bila izdelana posebej in sta z objemko pripeta na sredinske roglje (sl. 5: 1).

V različnih izvedbah so železne vilice pomemben del seta za meso, pogosto najdene tudi skupaj z železnim žarom – rešetko za peko. Še posebej je bil ta set priljubljen širom po poznorepublikanskem severnoitalskem prostoru in v poznolatenški (keltski) civilizaciji, najdemo ga tako v naseljih kot v imenitnejših grobovih. Delno ohranjene vilice s

tordiranim ročajem in petimi roglji ter objemko so bile odkrite tudi na Mariborski cesti v Celju.²⁰

Orodje iz zavetnega zakopa v Trebnjem in tudi vilice iz Celja pripadajo različni vilic vrste Sanzeno, ki so sorazmerno številne v južnoalpskih dolinah in na predalpskem območju severne Italije. V uporabi so bile v 1. st. pr. n. št. in vsaj še v prvi polovici 1. st.²¹

Deli hitre tehtnice

Utež in zanka (*sl. 5: 2,3*) sta sestavna dela enokrake, hitre tehtnice (*statera* ali *trutina campana*). Kot pomembno novost pri tehtanju blaga so Rimljani razvili hitre tehtnice v prvi polovici 1. st. pr. n. št. V tem času so bile še razmeroma redke in omejene na jedrno rimsko ozemlje. Pozneje, verjetno že od Tiberija, so jih začeli z različno izvedbo uteži, oblikovanja verižic, kavljev ipd. množično uporabljati v vsem imperiju.²² V rimskem obdobju so tehtnice pogosta najdba v naseljih, v pozni antiki pa predvsem kot deli zakladnih najdb.²³ Oblika se je ohranila v uporabi vse do danes.

Osnovni element hitre tehtnice je bronast ali železen nosilec, razdeljen na dva dela. Krajši in masivnejši del nosilca je običajno opremljen s kljuko za obešanje oziroma držanje tehtnice in dvema kljukama za obešanje blaga. Daljši del nosilca je razdeljen z enakomerno razporejenimi zarezi, po katerih se premika obešana utež, dokler se tehtnica ne uravnoteži in opredeli teža blaga.

Obraavnano utež z ohranjeno višino 7,5 cm in težo 517,54 g sestavljajo gladek bronast plašč, posebna kapica z ušescem za obešanje in svinčeno polnjenje z železno zakovico na spodnjem delu (*sl. 5: 2*). Glede na ohranjeno težo smemo domnevati, da je bila prvotno umerjena na 20 unč (*unciae*) (1 unča = 27,288 g)²⁴ in da gre manjkajočih 28,22 g na račun poškodb plašča, korozije jedra in poškodovanega spodnjega zaključka.

S svojo rahlo valovito in v zgornjem delu razširjeno obliko spominja na uteži, ki ponazarjajo hrastov želod in sodijo med pogoste uteži z rastlinskimi motivi.²⁵ Želod je imel v antiki raznolik pomen.

Bil je priljubljen okrasni motiv, uporabljali so ga v prozi in pesmih za izraz prvinske divjine, pa tudi plodnosti in ustvarjanja življenja. V ikonografiji vladarjev je želod poudarjal njihov poseben odnos z bogovi, simboliziral je oblast vladarja ter prek nje modrost in božjo pravičnost, kar je bilo porok za poštenost trgovskih poslov.²⁶

Utež v obliki želoda je bila odkrita na Panorami na Ptujju.²⁷ Podobne uteži z vodoravnimi črtami, kanelurami ali brazdami na poudarjenem širšem zgornjem delu poznamo npr. z najdišč Lovaria in Sclaunicco v Furlaniji,²⁸ medtem ko je gladek rahlo valovit obod trebanjske uteži podoben uteži s keltsko-rimskega kulturnega prostora Moosburg – Gradenegg (Možberk na avstrijskem Koroškem) – ta ima zgornji del, za ponazoritev želoda, okrašen s tankimi vrezi.²⁹ Uteži v obliki želoda se pojavljajo od sredine 1. st. pr. n. št., v uporabi pa so ostale do 2. st. n. št.³⁰

Masivna dvojna železna zanka v obliki črke omega (*sl. 5: 3*) je sestavni del tako enakokrake tehtnice, na katero so se z dvojnimi verižicami obešale skodelice za uteži,³¹ kakor tudi hitre tehtnice,³² kar je v našem primeru verjetneje. Gre za sorazmerno velik primerek, ki je podobno kot težka utež moral biti sestavni del večje hitre tehtnice.

Iz Trebnjega je znan še bronast nosilec hitre tehtnice, najden leta 1929 "med državno cesto in občinskim poslopjem".³³ Na območju Rimskih dvorov je bila najdena še bronasta skodelica, ki je verjetno pripadala mali enakokraki tehtnici.³⁴

Kročnik

V celoti ohranjen kročnik z ravnim dnom premera 21,5 cm in višine 3,9 cm (*sl. 5: 4*), izdelan iz oranžnorjavo žgane gline s primesmi zdrobljene keramike, z oranžnorjavim premazom. Na robu so sivorjavi sledovi uporabe na ognju. Kročnik sodi med oblike, ki so jih v provincah po italjskih vzorih izdelovali od 1. st.³⁵ Delavnice so bile odkrite

²⁰ Plestenjak et al. 2023, 1551: 5829.

²¹ Gleirscher, Notdurfter 1992, 357, 360, op. 69–73.

²² Franken 1993; Büttner, Renn 2016, 767. V okviru projekta Topoi je bilo do leta 2019 zbranih okrog 1000 hitrih tehtnic z območja celotnega rimskega imperija: Büttner, Schlehofer 2019, 114, op. 3.

²³ Božič 2005, 311, 328, 351–352, sl. 20; Gaspari et al. 2000, 188, 192, sl. 8: 15–16.

²⁴ Mutz 1983, 4.

²⁵ Waclawik 2015, 257.

²⁶ Waclawik 2015, 262.

²⁷ Pečovnik, Kovačič 2022, t. 2: 21.

²⁸ Sedran (ur.) 2009, 46–47, 83, 98–99, sl. 30, t. 5: 1.

²⁹ Za najdišče glej Guštin 2019, 198, najdbe hrani Burgmuseum Archeo Norico Deutschlandsberg.

³⁰ Papuci-Władyka, Waclawik 2016, 142–143, sl. 1; 2; Waclawik 2015.

³¹ Mutz 1983, 26–28, sl. 14–16.

³² Büttner, Schlehofer 2019, 139, sl. 30.

³³ Gabrovec 1954, 147, t. 2: 5; Slabe 1993, 25, t. 21: 9, govori o naselbinski najdbi.

³⁴ Neobjavljeno, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto.

³⁵ Miglbauer 1990, 20.

med drugim v Emoni, kjer so tovrstne krožnike izdelovali v drugi polovici oz. ob koncu 1. st.³⁶ Znani so tudi s številnih podeželskih najdišč.³⁷ Oblika se je ohranila do 4. st.³⁸

Sestava najdb iz jame ima močan simbolni pomen. Zakop razlagamo kot namerno deponiranje skupine predmetov, verjetno z namenom priprošnje za varnost in srečo (zavetni zakop). Orodje za žar pripada različici vilic vrste Sanzeno ter obdobju 1. st. pr. n. št. in deloma še 1. st. n. št. Čeprav ne tako izrazita in zapletena v izvedbi je utež v obliki želoda po sedanjem poznavanju priljubljena predvsem v zgodnjem rimskem obdobju ter se ne pojavlja med poznimi primerki tehtnic. Kljub mogoči zgodnji dataciji vilic za žar pa krožnik kaže, da predmeti niso bili zakopani pred sredino 1. st., verjetno v njegovi drugi polovici.

Rimski dvori

Na območju Rimskih dvorov (*sl. 2: 2*) so bili najdeni ostanki lesene stavbe A (morda ostanek latenskodobnega objekta)³⁹ in temelji več zidanih rimskih stavb, med njimi sta sorazmerno dobro ohranjeni stavbi B in C (*sl. 6*). Zidane stavbe, razen stavbe B, pripadajo tipu t. i. dolgih hiš,⁴⁰ ki praviloma stojijo tesno druga ob drugi, z ožjo stranjo obrnjene proti cesti. Prednji del je bil verjetno tudi v Trebnjem, podobno kot pri boljše raziskanih stavbah v rimskih provincah, namenjen trgovanju, zadaj so bili delavnica, skladišče in bivalni del.⁴¹

Odkriti del pročelja večprostorne stavbe B, ki odstopa od opisanega tipa dolgih vrstnih hiš, je bil dolg kar 16 m, širina stavbe pa je znašala 12 m. Ima močne, z malto vezane kamnite temelje. Nekatero stratigrafske podrobnosti kažejo, da je bila stavba po vsej verjetnosti grajena sočasno s cesto. Stavba z najmanj šestimi prostori je bila glede na novčne najdbe zgrajena na začetku 1. st., že v 2. st. pa je bila opuščena.⁴²

Razmeroma dobro ohranjena stavba C (*sl. 6*) je dolga in ozka, z nepravilnim, v daljši osi

nekoliko zamaknjem pravokotnim dvodelnim tlorisom. Z ožjo, okoli 8 m široko južno stranico je bila obrnjena proti rimski cesti. Skoraj v celoti so ohranjeni temelji zidov treh stranic, zahodni pa delno. Po dolžini je stavba na severnem delu predeljena z ožjim zidom. V jugovzhodnem vogalu so se ohranili zogleneli odtisi dveh tramov. Sredi stavbe sta bili tudi dve kurišči.

Na severovzhodni strani se stavbi priključuje ožji zid, v dolžino ohranjen le 1,8 m. Kot kaže, predstavlja ostanek temeljev prizidanega, ograjenega prostora (dvorišča), znotraj katerega sta bili dve kurišči in več jam. Kurišče tik ob severnem zidu je bilo pravilne pravokotne oblike, veliko 1,4 m × 1,4 m in obloženo s kamni. V njegovi bližini je bila velika jama, obložena s kamnitimi lomljenci in zamazana z rdečo nepropustno ilovico. Okrog jame so bili apnenčasti lomljenci zloženi v nekakšen tlakovan delovni prostor (*sl. 7*). Jama je opredeljena kot zbiralnik za vodo.⁴³

Tik ob zahodnem zidu stavbe C so bili ostanki še enega objekta – stavbe D (*sl. 6*). Ohranila se je le vzhodna stranica in nekaj kamnitih temeljev, ki so nosili predelno steno. Vzhodna stranica je presekala jamo, dolgo 2,4 m in široko ca. 0,45 m. V njenem polnilu so bili oglje, keramika, gradbeni material in na dnu živordeči ostanki volne, ki so se ohranili po zaslugi močno vlažnega terena, vendar so danes izgubljeni. Jama je na podlagi italske in galske sigilate, najdene v zasutju, postavljena v 1. in 2. st.⁴⁴

V stavbi D je bilo odkritih še nekaj večjih jam, katerih funkcija ni popolnoma jasna, in nekaj manjših jam, verjetno jam za stojke. V severnem delu sta bili tudi dve ognjišči.

Ena od jam, v nadaljevanju obravnavana kot zavetni zakop, je bila vkopana v sterilno geološko osnovo tesno ob predelnem zidu na njegovi zahodni strani. Velika je bila pribl. 1 m × 1 m, z ohranjeno globino pribl. 0,4 m (*sl. 6: 1*). Stene in dno jame pravilne pravokotne oblike so bili najprej močno ožgani, potem pa je bil v jamo položen skupek predmetov (*sl. 10–14*).

Vzhodno od stavbe C so ležali ostanki vsaj še ene stavbe (E; *sl. 6*). Njen zahodni zid poteka vzporedno z vzhodnim zidom stavbe C, za preostale zidove pa zaradi slabe ohranjenosti in omejenega izkopnega polja ni jasno, ali sodijo k stavbi E ali pa predstavljajo ostanek nove stavbe.

³⁶ Plesničar Gec 1972, t. 34: 6, 162: 12; Plesničar Gec 1977, 54–55; Vidrih Perko 2006, 91.

³⁷ Vidrih Perko 2006, 91–92, s citirano literaturo; Vojaković et al. 2022, 70.

³⁸ Miglbauer 1999, 20; Istenič 1999, 119.

³⁹ Bavec 2020, 367.

⁴⁰ Bavec 2020, 379–380.

⁴¹ Thiel 2001, 91.

⁴² Bavec 2020, 369.

⁴³ Bavec 2020, 369.

⁴⁴ Bavec 2020, 369.

Sl. 6: Trebnje – Rimski dvori, raziskane rimske stavbe (po Bavec 2020, sl. 8).

Fig. 6: Trebnje – Rimski dvori, researched Roman buildings (after Bavec 2020, Fig. 8).

Sl. 7: Trebnje – Rimski dvori, presek domnevnega vodnega zbiralnika (Bavec 2020, sl. 9).

Fig. 7: Trebnje – Rimski dvori, a cross-section of the presumed water reservoir (Bavec 2020, Fig. 9).

Celoten kompleks raziskanih stavb na Rimskih dvorih je datiran v 4. in začetek 5. st.⁴⁵

Postavitve stavb, naslonjena na glavno prometnico, kaže na neko specifično dejavnost, vezano na poslovanje s strankami. Za to priča tudi nekaj skupin predmetov, v večjem številu najdenih v

stavbah C, D in E (novci, svinčene ploščice, svinčeni polizdelki in stilusi).

Novci

Na območju Rimskih dvorov je bilo najdenih kar 610 novcev, med njimi jih 26 sodi v čas od 1. do 3. st., preostali pa so iz 4. in iz začetka 5. st. Najmlajši med njimi je Honorijev novc (408–423).⁴⁶ Tolikšna količina razpršenih novcev na površini rimskih stavb je vsekakor presenečenje. Ker gre za objekte, v katerih se je odvijalo poslovanje, je treba omeniti, da so najdbe novcev na hodnih površinah pogoste, za kar je »zaslužna« tudi nizka vrednost kovancev.

Tesserae plumbeae

V vseh treh stavbah in njihovi okolici so bile najdene svinčene ploščice (*tesserae plumbeae*) različnih velikosti (sl. 8) in precej svinčenih polizdelkov.

Ploščice imajo namensko prebito predrtino za obešanje, na njih pa so razpoznavne z ostrim

⁴⁵ Bavec 2020, 372.

⁴⁶ A. Miškec, Neobjavljeno poročilo, hrani arhiv ZVKDS OE NM.

Sl. 8: Trebnje – Rimski dvori. Svinčene etikete – izbor.

Fig. 8: Trebnje – Rimski dvori. Lead tags – a selection.

predmetom vrezane črke, na eni tudi znak za denarij (X) in za število III.⁴⁷ Razbrati je mogoče osebna imena VOCO, ANIO, FELIC-, pri črkah BAN- pa gre morda za prvi del latinskega termina *banata*, ki označuje vrsto plašča. Znak za denarij in število ob njem kažeta ceno storitve ali blaga.⁴⁸ Poleg ploščic z grafiti je bilo na območju stavbe D in v njeni okolici odkritih še več zvitih ploščic brez napisov, svinčen trak in veliko amorfnih kosov svinca – skupaj okrog 60 kosov.

Svinčene ploščice, na katere so zapisovali količino in vrednost pripravljenega blaga ter osebna imena (naročnikov oziroma kupcev ali obrtnikov, ki so opravili neko storitev), so imele praviloma na eni strani njihovo osebno ime, na drugi strani pa v skrajšani obliki vrsto blaga, ceno in včasih tudi količino ali težo. Številnost zelo različnih imen s posameznih najdišč potrjuje, da so bile te ploščice etikete, namenjene označevanju blaga za stranke oziroma naročnike. Večinoma jih povezujejo s proizvodnjo in distribucijo tekstila,⁴⁹ a npr. štiri primerki iz Navporta (Vrhniko) iz avgustejskega obdobja z imeni strank/odjemalcev/trgovcev nazorno pričajo o raznovrstnosti označevanega blaga: v enem primeru je šlo za sadike, v drugem za ribjo omako, v tretjem za volno in v zadnjem za tunike.⁵⁰ Iz Ribnice pri Jesenicah na Dolenjskem (domnevna *Romula*) poznamo več svinčenih ploščic

za označevanje blaga in kos svinčene pločevine. Na eni od ploščic je na eni strani zapisano ime ROMVLA ANIONIS, kar lahko razložimo kot osebno žensko ime *Romula* z imenom očeta (*Anio*), na drugi strani ploščice pa najdemo keltsko žensko ime *Togia* in črko P, oznako za težo ali dolžino. V oznaki NAR / V se morda skriva denarna vrednost.⁵¹ Najden je bil tudi prepognjen kos večje svinčene pločevine, verjetno namenjen za izdelavo etiket, kar kaže, da so na tem mestu rezali ploščice in označevali blago za naslovnike oz. pošiljke blaga v specializirane delavnice ali trgovine.

Več svinčenih etiket, datiranih v čas med 1. in 3. st., je znanih tudi iz Celeje.⁵²

Da gre pri rimski obrti in prodaji za množičen pojav uporabe tovrstnih etiket v poslovanju z različnimi vrstami blaga, še posebej z volno in tekstilnimi izdelki, vidimo v njihovi množični uporabi v Sisciji, od koder je znanih prek 1200 primerkov.⁵³ Številne so tudi v Kalsdorfu na avstrijskem Štajerskem, kjer so bili deponirani skupaj (morda kot surovina?) kar 203 že rabljeni primerki,⁵⁴ medtem ko jih je bilo na območju sosednje Flavije Solve najdenih 85.⁵⁵ Tovrstne etikete naj bi bile v uporabi od 1. do vključno 3. st.⁵⁶ V primeru stavbe C pa njihova lega, skupaj s številnimi novci in stilusi pozne oblike, kaže, da so jih uporabljali tudi še v 4. st.

⁴⁷ Bavec 2020, sl. 13, 14.

⁴⁸ Grafite na etiketah je prebral in interpretiral Milan Lovenjak, za kar se mu na tem mestu zahvaljujemo. Lovenjak pripravlja za objavo tudi študijo s komentarjem.

⁴⁹ Römer-Martijnse 1990, 213–220.

⁵⁰ Grassl 2017. Tudi primerka iz Trierja nazorno kažeta, da so bile v splošni trgovski rabi in so z njimi označevali za znane kupce tudi druge vrste blaga, v tamkajšnjem primeru celo šope špargljev (Schaltenbrand Obrecht 2012, 75–76, op. 317, sl. 71).

⁵¹ Za razlago napisov glej Lovenjak 2005, 42. Prim. tudi Lazar 2020, 391, 400–401, sl. 10, ki navaja možnost, da gre pri imenu *Romula* za ime rimske občestne postojanke.

⁵² Bausovac, Krajšek 2020, 91.

⁵³ Koščević 2000; Radman-Livaja 2010; Radman-Livaja 2012.

⁵⁴ Römer-Martijnse 1990.

⁵⁵ Gostenčnik 2012, 77–78.

⁵⁶ Koščević 2000, 95; Radman-Livaja 2012, 191; Gostenčnik 2012, 81.

Stilusi

Na območju stavb C in D je bilo odkritih tudi 7 različno ohranjenih železnih stilusov (sl. 9). Gre za enostavne primerke robustnejše izvedbe, večinoma s tordiranim držalom in trikotno oblikovano lopatico, primernim tudi za vpisovanje na svinčene ploščice. Težišče tordiranega oz. profiliranega držala se v pozni antiki pri stilusih premakne proti lopatici za strganje, ta je zdaj praviloma trikotno konkavno oblikovana.⁵⁷

Železen stilus s trikotno oblikovano lopatico in tordiranim držajem poznamo iz bližnjega Nevioduna (Drnovo),⁵⁸ podobna železna stilusa s Hrušice sodita v 4. st.⁵⁹ Poznani so tudi s poznoantičnih višinskih utrjenih naselbin, kot so Tonovcov grad,⁶⁰ Zidani gaber⁶¹ in Kozji hrbet.⁶² Bronasti stilus s trikotnim držajem z mrežastim okrasom s Kapucinskega vrta v Kopru je bil postavljen v 5.–7. st.⁶³ Primerjave poznamo tudi z lokacij v Karnijskih Alpah (Cuol di Ciastiel in Zuglio – *Iulium Carnicum*),⁶⁴ iz Akvileje⁶⁵ in Andavtonije (Ščitarjevo pri Zagrebu).⁶⁶

Datacija te vrste stilusov je npr. v *Augusta Raurica* (Augst) postavljena v konec 3. oz. začetek 4. st.,⁶⁷ primeri iz Trebnjega kažejo, da so bili v uporabi vsaj še celo 4. st., na višinskih naselbinah pa do konca poznoantičnega obdobja.

Datacijo stavbe v poznorimsko obdobje potrjujeta tudi dve bronasti fibuli s čebulastimi zaključki,⁶⁸ ki sodita v tip Keller/Pröttel 3/4 B (spodnja) oz. 3/4 D (zgornja), datirani pa sta v čas od druge tretjine do konca 4. st.⁶⁹ Te fibule sodijo med najpogostejše fibule poznorimskega obdobja v vzhodnih Alpah,⁷⁰ nosili pa so jih oficirji in državni uradniki.

Na podlagi značilnih drobnih najdb (novci, svinčene ploščice in polizdelki, stilusi) lahko sklepamo, da je tu potekala živahna gospodarska dejavnost. Lahko bi bila povezana z obdelavo tekstila (tkanje,

Sl. 9: Trebnje – Rimski dvori. Železni stilusi – izbor. M. = 1:2.
Fig. 9: Trebnje – Rimski dvori. Iron styli – a selection.
Scale = 1:2.

valjanje, barvanje ipd.). Na to bi kazala s kamnitimi lomljenci obložena in z rdečo nepropustno glino zamazana jama severno od objekta C (sl. 6: 1), ki bi se lahko uporabljala kot bazen za namakanje tkanin, pa tudi napis na eni od ploščic, ki morda označuje vrsto plašča.

Zavetna jama iz stavbe D

V lepo oblikovano jamo z ožganimi stenami ob predelnem zidu hiše D (sl. 6: 3; 10) so bili položeni bronast kipec Herkula, bronast zvonček, železen ključ, štirje skoraj v celoti ohranjeni kuhinjski lonci, večji kamniti brus in bronast novc Konstancija II. (sl. 11–14). Polnilo zemljenega zasipa jame je vsebovalo manjše odlomke keramičnih posod in ročaj oljenke (sl. 15).

Herkul

Bronast kipec Herkula izvira morda iz hišnega lararija osebe, ki si je postavila stavbo. Kipec predstavlja posebej dragocen predmet v tej sicer simbolno in vrednostno heterogeni skupini predmetov.

Gre za zrelega Herkula v *napadu* s košato brado in grozečo gorjačo v desni, medtem ko v pesti visoko dvignjene levice drži živalsko glavo. Ta bi lahko predstavljala glavo velike kače (oz. zmaja, podobnega kači) Ladon, katere telo je bilo posebej pritrjeno na

⁵⁷ Schaltenbrand Obrecht 2012, 102–106, 190–191, sl. 92: W; 95: W; 192–194.

⁵⁸ Petru, Petru 1978, t. 62: 21.

⁵⁹ Giesler 1981, t. 24: 222, 223

⁶⁰ Milavec 2011, 53, t. 18: 5–8, 10

⁶¹ Križ 2021, 6.23.

⁶² Križ 2021, 4.47.

⁶³ Cunja 1996, 66, t. 2: 26.

⁶⁴ Cuol di Ciastiel: Cianciosi 2022, 69, sl. 14 spodaj, t. 7: 2; *Iulium Carnicum*: Mezzi 2004, 58–59.

⁶⁵ Bartoli 2012–13, 79, št. 4.

⁶⁶ Rendić-Miočević 1994, 128.

⁶⁷ Schaltenbrand Obrecht 2012, 107.

⁶⁸ Bavec 2020, sl. 10.

⁶⁹ Pröttel 1988, 357–364.

⁷⁰ Zagermann 2014, 351–356, 342–349.

Sl. 10: Trebnje – Rimski dvori, stavba D. Herkul *in situ*.
Fig. 10: Trebnje – Rimski dvori, building D. Hercules *in situ*.

nastavek in je izgubljeno, ali pa eno izmed odsekanih kačjih glav Lernaške hidre. Ob junakovih nogah leži miroljuben levček kot sestavni del scene, kateri za zdaj ne poznamo primerjave (sl. 11).

Pri upodobitvah tega grškega heroja, ki so praviloma povezane z enim izmed njegovih junaštev, je ta pogosto ogrnjen s kožo Nemejskega leva. Včasih krasi levja glava zatilje junakove glave, sprednje šape se spenjajo na prsih in kožuh se praviloma pri vseh upodobitvah vije prek podlahti iztegnjene levice proti tlom. V številnih primerih vihti v desnici gorjačo, v levici pa drži posodo za pitje, skledo ali jabolka oziroma ima roko prepognjeno v komolcu in naslonjeno na bok. Včasih v levici pestuje gorjačo ali pa se nanjo opira, medtem ko v desnici drži pivsko posodo (Herkul *bibax*). Mnogokrat junak ponuja desno roko prijateljstva, sprave, za kar je dobil ime Herkul *deksiumen*.⁷¹

Razpon njegovih upodobitev skozi antiko je obsežen, zato je presenetljivo, da le težka najdemo razlago, katero izmed junaštev predstavlja kipec iz Trebnjega.

Motiv Herkula v napadu z visoko dvignjeno desno roko z gorjačo ter z glavo kače ali hidre v roki se opira na eno izmed opisanih legend.

Če gre za glavo kače, je to redek prizor njegovega boja z Ladonom, ki je na pobočju pod goro Atlas na vrtu Hesperid stražil zlata jabolka. Časovno ustreza prizor na keramični oljenki tipa Broneer XXII (brez opredeljenega najdišča), na kateri je junak povsem ogrnjen z levjo glavo in kožuhom, z levico drži pošast za vrat, z desnico pa visoko zamahuje.⁷²

V nasprotju s celopostavnimi primeri, je pri Herkulu iz Trebnjega pod pestjo le kratek oster repek. Če je bila upodobljena kača, smemo domnevati, da je bil na ta del nataknen posebej vlit trup, ki je verjetno odpadel že pred položitvijo kipca v jamo.

Ponuja pa se tudi boljša možnost razlage. Herkul s pogledom navzgor je upodobljen, ko ubija Lernaško hidro, pri čemer drži v roki eno od njenih odsekanih kačjih glav. V prid temu govori poza telesa, ki ustreza številnim shemam tega prizora: gorjača, s katero bo vsak hip zamahnil, in njegov pogled, usmerjen in osredotočen navzgor, proti višjemu nasprotniku. Tako položaj telesa kot pogled navzgor težko razložimo, če bi v stisnjeni dlani držal glavo kače.⁷³ V redukciji prikaza motiva so Lernaško hidro upodabljali tudi kot kačo, ki jo Herkul drži za vrat (npr. podstavek za kip Herkula z upodobitvami Herkulovih del).⁷⁴

Prisotnost leva nasploh, še posebej pa v njegovi krotki podobi, je v ikonografiji Herkulovih junaštev nenavadna. Umirjene, prijazne podobe levov najdemo v nagrobni umetnosti, že npr. tudi v bližnjem Neviodonu.⁷⁵ V našem primeru je po vsej verjetnosti v boju z Lernaško hidro s priloženim levčkom podkrepljena Herkulova moč.

Rimski kult hišnih bogov (*dei penati*) so v province raznesli vojaki in koloni, njegovo razširjenost pa zaznavamo v številnih najdbah posameznih kipcev božanstev. Za zaščito hiše in njenih prebivalcev pred nesrečami so v lararijih ob samem Laru in Geniju zastopani predvsem Merkur, ob njem pa Venera, Fortuna, Minerva, Amor in seveda Herkul.⁷⁶ Med rimskimi božanstvi je bila Herkulova vloga vsestranska. Varuh domov, trgovcev, pomorščakov in popotnikov, tako priljubljen v 10. regiji v poznorepublikanskem in zgodnjecesarškem obdobju, je bil zavetnik številnih novoustanovljenih mest, med njimi tudi npr. bližnje noriške Celeje in antične Pole – *Colonia Iulia Pollentia Herculanea*.⁷⁷ Prisotnost kipca v zavetni jami, ki je moral biti v družini že kar nekaj rodov, odraža zaupanje gospodarja, da bo legendarni junak tudi v prihodnje varoval njihova življenja in na novo postavljen dom. Da je pri nekaterih prebivalcih v Trebnjem imelo čaščenje Herkula poseben pomen, dokazuje tudi ara Marcija (?) Maronija (*Mar(cius?) Maroninus*),

⁷¹ LIMC IV; LIMC V.

⁷² LIMC V, 119, kat. št. 2831. Primerjaj s starejšimi upodobitvami bronaste plastike iz *Agios Floros* (Messenia) v Italiji in na ploščici iz karneola iz sanktpeterburškega Ermitaža (LIMC V, 119, kat. št. 2827, 2829, 2824).

⁷³ LIMC V, kat. št. 2051, 2043, 2058, 2083.

⁷⁴ lupa.at/15495, F. Harl.

⁷⁵ Lovenjak 1998, št. 109 (dve reliefni plošči), 110 (celopostavni lev).

⁷⁶ Kemkes 2011, 43–47.

⁷⁷ Guštin 2023, 152–156.

Sl. 11: Trebnje – Rimski dvori, stavba D. Rekonstruirani Herkul.

Fig. 11: Trebnje – Rimski dvori, building D. Reconstructed Hercules.

s posvetilom *Herculi Aug(usto) sac(rum)*, datirana na konec 2. oz. v 3. st.⁷⁸

Herkul iz Pretorija Latobikov sodi med kakovostne italske izdelke. Narejen je po klasičnih vzorih grško-italskih delavnic z atletske postavo, bujnimi kodri in košato brado ter bradavičasto gorjačo, zato uvrščamo nastanek tega kipca v obdobje 1. oz. 2. st.⁷⁹

Herkul s številnimi bronastimi votivnimi primerki (npr. Tergeste, Celeja)⁸⁰ ter kot zavetnik mest (npr. Pola)⁸¹ je najbolj očiten predstavnik rimskega panteona, s katerim je mogoče nazorno slediti širitvi rimskega imperija proti vzhodu, tako v Istro kot prek Postojnskih vrat do Pretorija Latobikov in naprej do Siscije, od koder poznamo enega najlepših primerkov.⁸² S svojo prisotnostjo v zaledju vzhodnega območja *Caput Adriae*

nazorno kaže, da so imela za italske naseljence junaštva legendarnega heroja pomembno vlogo pri kolonizaciji ozemlja staroselcev.⁸³

Zvonec

Uliti bronast zvonec (*tintinnabulum*) polkrogle oblike, viš. 4,9 cm, pr. 7,2 cm (sl. 12: 1). Zanka za obešanje je polkrožna, ploščata, pod njo je v plašču zvonca luknja. Na železni žici, ki je še ohranjena in vdeta v nasproti si ležeči luknji zanke, visi železen kembelj.

Tovrstni preprosti polkroglasti vlti zvonci so v rimskih naseljih pogosti in kot taki predmet številnih obravnjav in predlogov tipologij. Med seboj se razlikujejo po oblikovanju zanke – ta je lahko enostavna, polkrogla in ploščata ali pa ima bolj piramidalno oblikovan vrh. Lahko so gladki, lahko pa imajo okras iz vodoravnih vrezanih črt. Primerku iz Trebnjega, vrste Galliazzo A1–A2,⁸⁴ je precej podoben zvonec z okrasom iz več vodoravno

⁷⁸ Lovenjak 1998, 227–228.

⁷⁹ Podobno oblikovani kipci so npr. v Augstu (Augusta Raurica) opredeljeni v 1. oz. 2. st. (Kaufmann-Heinimann 1998).

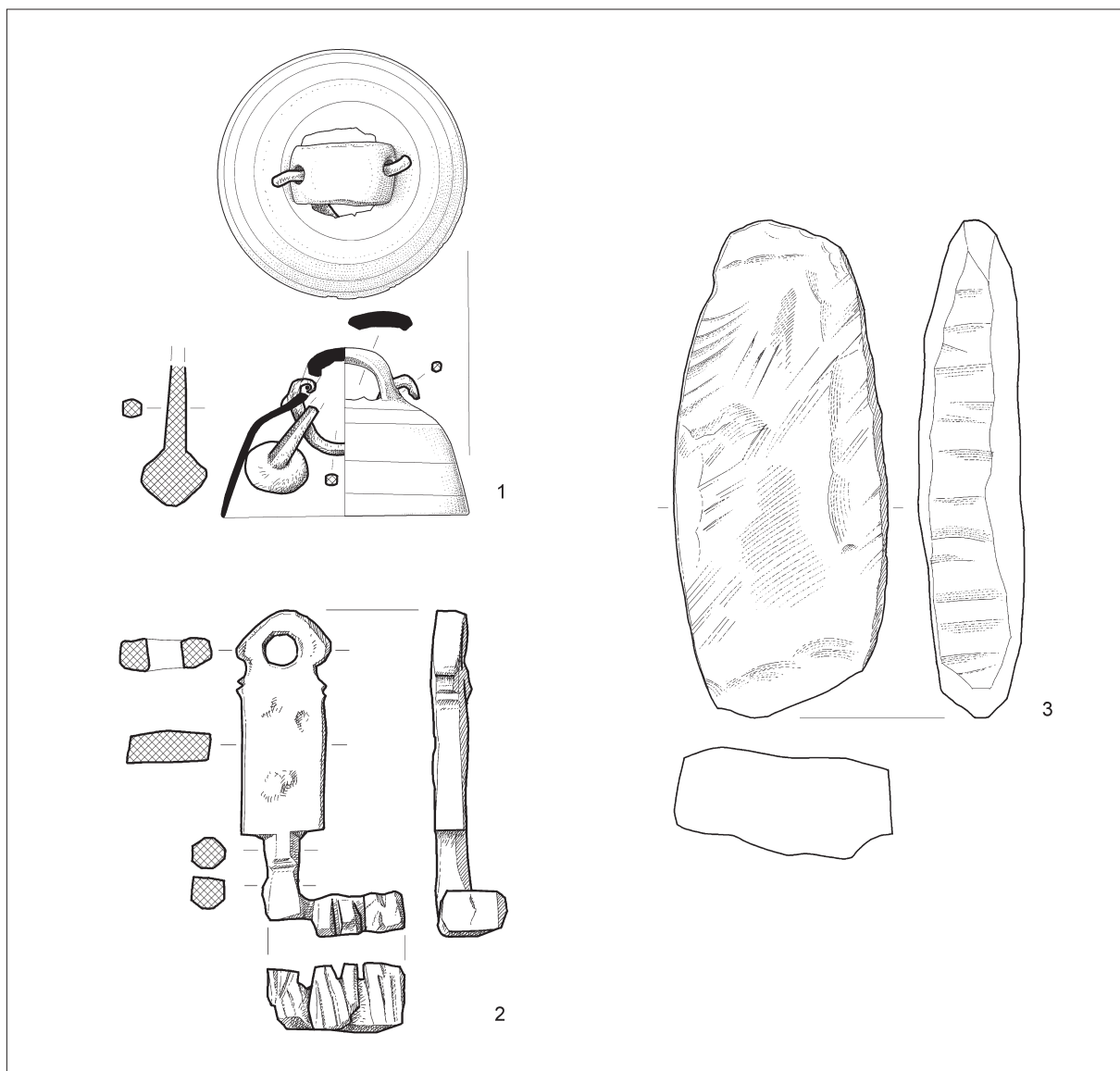
⁸⁰ V Trstu npr. na lokaciji Greta (Cassola Guida 1978, kat. št. 1–16); v Celju pa dva kipca Herkula iz mestnih ruševin (Kolšek 1990, 7–8, sl. 1–2; Guštin, Grisoni 2022, sl. 5: 2–3).

⁸¹ Starac 2018.

⁸² Rendić-Miočević 1993, 139, kat. št. 134.

⁸³ Guštin, Grisoni 2022, 152–153, sl. 7B; Guštin 2023, 155–156, sl. 4.

⁸⁴ Galliazzo 1979, 158; Zampieri, Lavarone 2000, 193–194, kat. št. 377–378.

Sl. 12: Trebnje – Rimski dvori, stavba D. Predmeti iz zavetnega zakopa. 1–2 bron; 3 kamen. M. 1–2 = 1:2, 3 = 1:3.

Fig. 12: Trebnje – Rimski dvori, building D. Artefacts from the tutelary hoard. 1–2 bronze; 3 stone. Scale 1–2 = 1:2, 3 = 1:3.

vrezanih črt, najden na območju ruševin term v Ajdovščini, datiranih v čas med 3. in 5. st.⁸⁵ Gre za vrsto močno razširjenih zvoncev,⁸⁶ ki pa imajo prav v najdbi iz Trebnjega najboljšo datacijo.

Ključ

Železen ključ, dolg 9,4 cm, sodi med drsne ključe, kakršni so bili v uporabi v celotnem antičnem in poznoantičnem obdobju vse do konca 6.

st.⁸⁷ Na eni strani kratkega stebra ima odklonjeno brado s tremi zobmi, na drugi pa širok držaj, ki se po vmesni razčlenitvi zaključuje z obročem stožčaste oblike (sl. 12: 2). Z območja Rimskih dvorov je sicer znanih še nekaj preprostejših drsnih ključev.

Drsni ključi so pogosta najdba na rimskodobnih najdiščih.⁸⁸ Železen ključ podobne oblike, kot je ključ iz Trebnjega, je znan s Panorame na Ptuju,⁸⁹ bronast pa s Kerina nad Pivko, ki je bil poseljen

⁸⁵ Mlinar 2012, 11–12, 29.

⁸⁶ Npr. v Venetu (Treviso: Galliazzo 1979, 157: 1; Padova: Zampieri, Lavarone 2000, 193–194, kat. št. 377–378a), na avstrijskem v Ziljski dolini in najdiščih zahodne Panonije (Pomberger 2016, t. 38: 1, 13; 39: 1).

⁸⁷ Milavec 2011, 60.

⁸⁸ Petru, Petru 1978, t. 21: 8, 9, 11, 12, 15–18, 22; Bausovac, Krajšek 2020, 77.

⁸⁹ Pečovnik, Kovačič 2022, 87–111.

tako v rimskem cesarskem obdobju kot pozni antiki.⁹⁰ Ključi so pogosti tudi v poznoantičnih utrjenih naseljih, kjer se pojavljajo tako železni kot bronasti, tako preprosti kot bolj izvedeni.⁹¹

Brus

Velik brus iz peščenjaka, dolžine 21,5 cm, širine 9,2 cm in debeline 4,2 cm (*sl. 12: 3*), predstavlja brusno podlago za večja rokodelska dela. V tem sklopu simbolizira pomembno hišno opravilo, to je brušenje orodja, npr. nožev, srpov, stilusov. Zanimivo je, da je bilo znotraj veliko starejšega livarskega objekta na Levjem dvorcu najdenih kar 20 primerkov brusov podobne velikosti in oblike.⁹² Vabljava je misel, da primerek iz zavetne jame izvira iz ruševin nekdanje livarne, saj brusov sicer na območju Rimskih dvorov ne najdemo.

Kuhinjski keramični lonci

V jami so bili najdeni ostanki štirih loncev. Dva je bilo mogoče v celoti rekonstruirati, pri enem manjka nekaj kosov ostenja, pri enem pa dno. Njihova izdelava je enotna, vsi so izdelani prosto-ročno in na robu ustja dodelani na vretenu. Pri enem loncu se v notranjosti dobro vidijo navpični potegi prstov. Glina, iz katere so bili izdelani, je mešana s precej drobnega apnenca, ta je prav tako viden na površini. V glini je zaznati tudi sljudo. Zunanja in notranja površina loncev sta lisasti, svetlo rjave do temno sive barve.

En primer (*sl. 13: 1*) pripada trebušastemu loncu z izrazitim vratom, kakršni sodijo med najpogostejše in tudi najdalgotrajnejše oblike kuhinjske keramike, ki se pojavljajo od 1. st. dalje, vendar so – predvsem okrašeni z metličanjem, pa tudi brez okrasa – najpogostejši v poznorimskih kontekstih.⁹³

Lonci s poševno izvihanim ustjem brez vratu oz. s kratkim vratom (*sl. 13: 2; 14: 1,2*) se prav tako pojavljajo že v zgodnjorimskem obdobju,⁹⁴ so pa tudi pogosta poznorimska oblika.⁹⁵ Obravnavani trije lonci iz Trebnjega imajo položna ramena,

premer trebuha pa ne presega premera ustja. Ta varianta ima primerjave na številnih višinskih naselbinah v Sloveniji,⁹⁶ v podeželski vili⁹⁷ in v keramični delavnici v Cogetincih.⁹⁸

Vsi lonci so okrašeni z nežnim metličanjem v različnih smereh. Okras metličanja je prevladujoč dekorativni element na poznorimski grobi keramiki. Njegov izvor sicer sodi že v predrimsko obdobje, pojavlja se tudi v rimskem republikanskem in cesarskem obdobju, popolnoma pa prevlada v poznorimskem obdobju.⁹⁹ Takrat je zelo priljubljeno metličanje v različnih smereh, s kakršnim so okrašeni tudi obravnavani lonci.¹⁰⁰ Čeprav je metličanje značilnost sorazmerno velikega števila lončenine s trebanjske nekropole Pristava, je razlika v fakturi keramike, pa tudi v načinu metličanja, zato uvrščamo lonce iz zakladne najdbe med poznorimsko kuhinjsko keramiko jugovzhodnoalpskega območja.

Novce

Za novce Konstancija II. iz leta 350 je težko reči, ali je bil del zavetnega zakopa ali pa je vanj prišel v procesu erozije naknadno s površine, od koder je znanih kar 53 novcev tega cesarja. V vsakem primeru je sočasen z večino predmetov iz jame.

Najdbe iz zasutja

V zemljenem zasutju jame so bili majhni odlomki keramike, ki govore o starejši, zgodnjorimski poselitvi tudi na tem mestu. Med njimi izstopa okrasni nastavek držaja volutne oljenke tipa Loeschcke III oz. Bailey D (*sl. 15: 1*),¹⁰¹ ki je bila ob prvi objavi vključena v sestavo zavetne daritve,¹⁰² vendar gre po vsej verjetnosti za predmet iz zasutja. Izdelan je bil iz fino prečiščene, svetlo rjave glinice z rdečim premazom. Tovrstne oljenke imajo večinoma dva noska, prav tako so pogoste različice z enim, poznamo pa tudi take s tremi. Njihova glavna značilnost je okrasni nastavek nad ročajem; ta je lahko v obliki polmeseca, lista vinske trte, lotusovega lista ali pa – kot v obravnavanem primeru – trikoten. Okras

⁹⁰ Laharnar 2022, 329, t. 13: 36.

⁹¹ Giesler 1981, t. 24: 226, 227; Milavec 2011, t. 30: 19–21; 31; Laharnar 2022, 321, t. 13: 36; 19: 109–113; 26: 61–62; 36: 190; Križ 2021, 5.11, 5.12.

⁹² Bavec 2020, 374, sl. 21.

⁹³ Prim. Hrušica (Giesler 1981, t. 48: 4–6), Ančnikovo gradišče (Modrijan 2020, sl. 5: tip 4), Polje pri Vodicah (Žerjal 2018, sl. 10: 15–37), Tonovcov grad (Modrijan 2011, t. 4.2: tip 4a), Rifnik (Bausovac 2011, t. 16, 7–10; 17, 1–11, s citiranimi analogijami za preostala najdišča).

⁹⁴ Prim. Knez 1969, t. 16, 17; S. Petru 1969, t. 4: 3.

⁹⁵ Riccato 2020, 50 (tip 34.3, t. 10, 9–10; 11; 12: 1–2), s citirano literaturo.

⁹⁶ Ančnikovo gradišče (Modrijan 2020, sl. 5: tip 2), Kučar (Ciglencečki 1995, sl. 83: 6), Korinjski hrib (Ciglencečki 2000, sl. 102: 4), Rifnik (Ciglencečki 2000, sl. 83: 1).

⁹⁷ Žerjal 2018, sl. 10: 14.

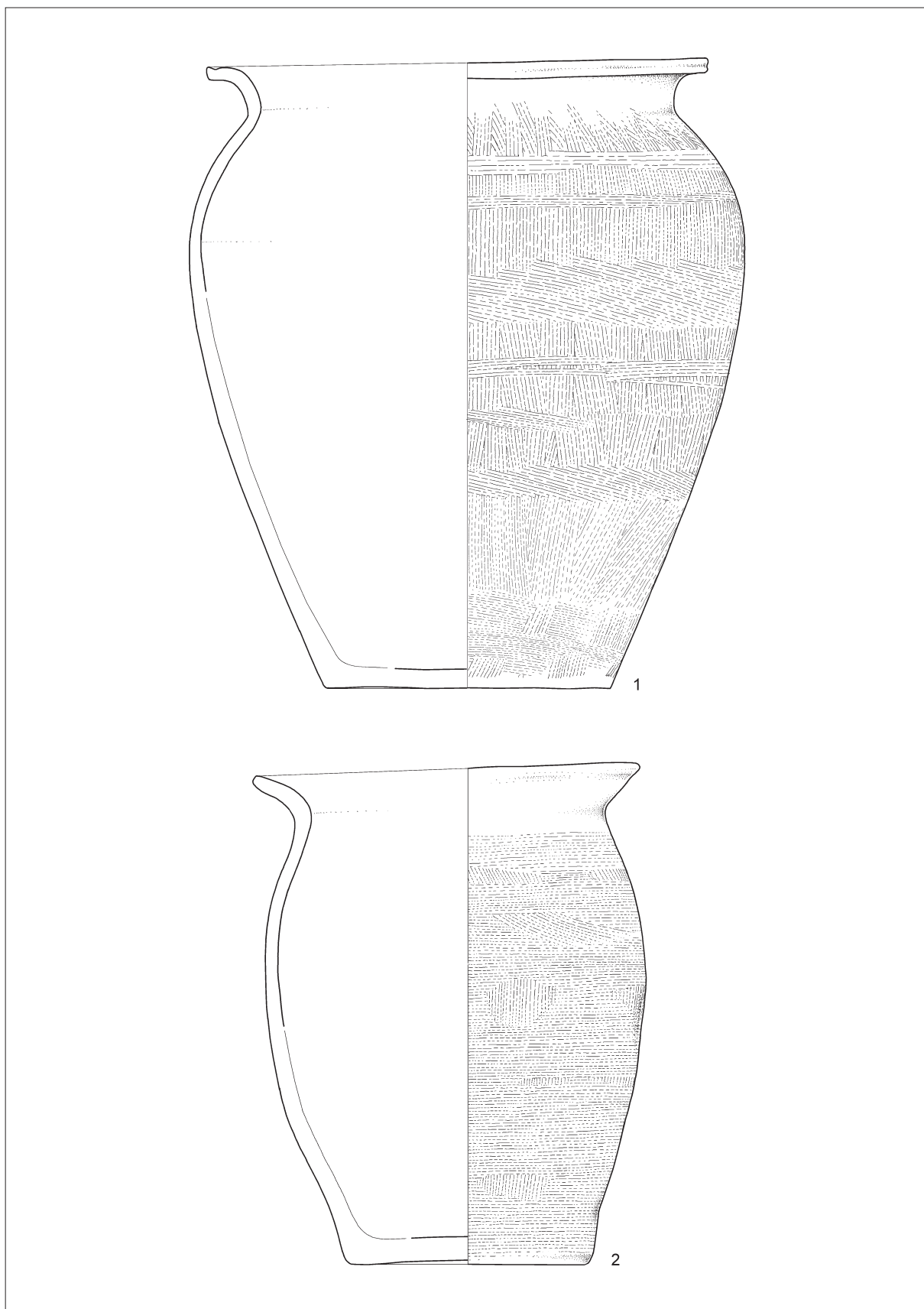
⁹⁸ Horvat et al. 2013, sl. 103: 51–54.

⁹⁹ Modrijan 2011, 195–197.

¹⁰⁰ Prim. Hrušica (Giesler 1981, t. 45: 32; 46: 10–12, 16, 23, 24; 47: 3, 6), Ančnikovo gradišče (Modrijan 2020, sl. 5: 3–5), Akvileja – Fondi Cossar (Riccato 2000, t. 20: 6–9; 21: 3).

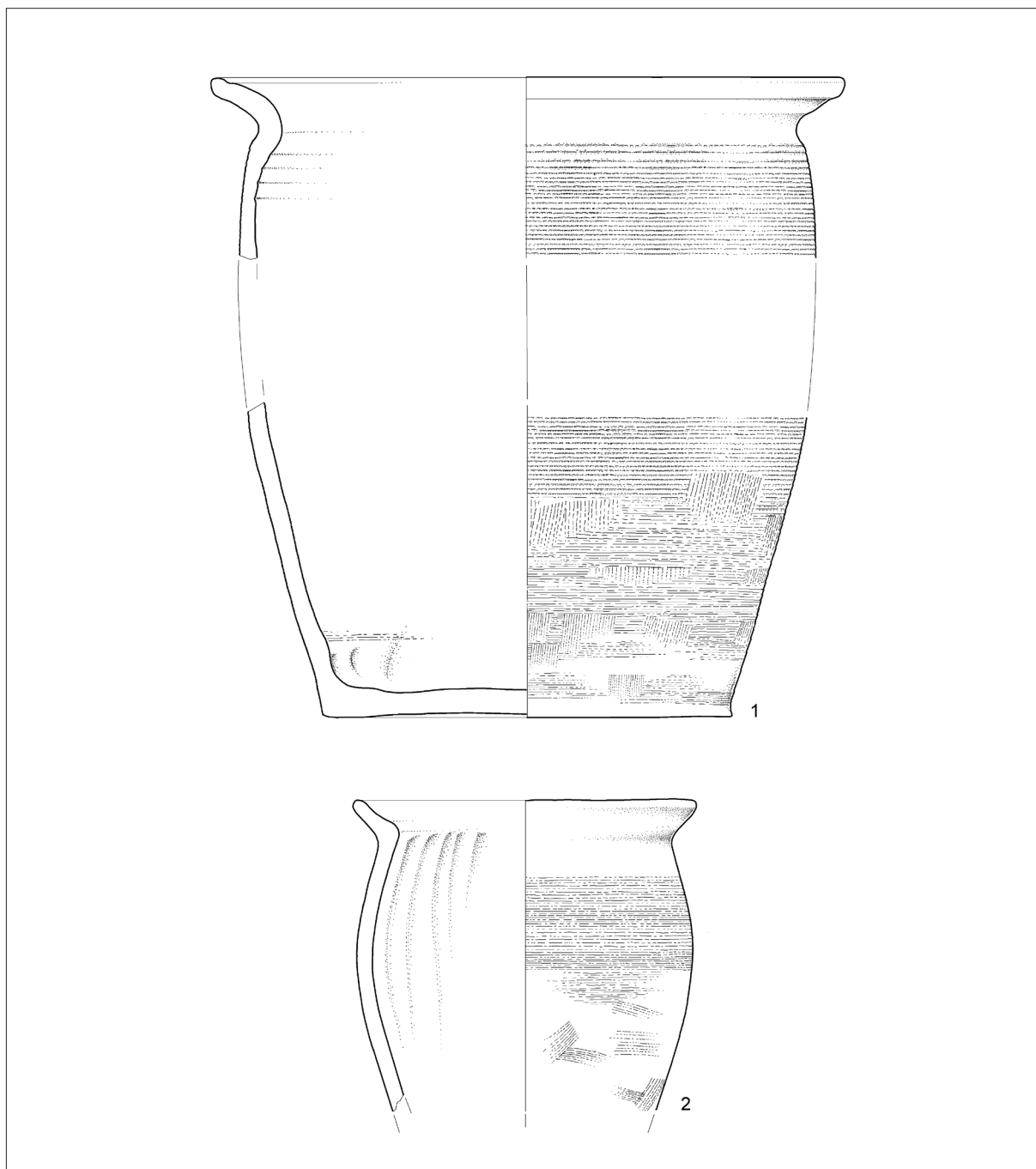
¹⁰¹ Bailey 1980.

¹⁰² Bavec 2020, sl. 11.

Sl. 13: Trebnje – Rimski dvori, stavba D. Predmeti iz zavetnega zakopa. Keramika. M. = 1:3.

Fig. 13: Trebnje – Rimski dvori, building D. Artefacts from the tutelary hoard. Pottery. Scale = 1:3.

Sl. 14: Trebnje – Rimski dvori, stavba D. Predmeti iz zavetnega zakopa. Keramika. M. = 1:3.

Fig. 14: Trebnje – Rimski dvori, building D. Artefacts from the tutelary hoard. Pottery. Scale = 1:3.

na trikotnih je ponavadi rastlinski, prevladujejo palmete, ki se dvigajo iz dvojnih volut.

Začetek proizvodnje oljenk tipa Loeschke III v Italiji je postavljen v poznorepublikansko in zgodnjeavgustejsko obdobje, končala pa naj bi se najpozneje v zgodnjem trajanskem obdobju.¹⁰³ V provincah so jih začeli izdelovati kmalu po začetku

proizvodnje v Italiji, postale so zelo priljubljene in njihova proizvodnja se je tu podaljšala vsaj do konca 2. st.,¹⁰⁴ manj kakovostne naj bi izdelovali še do 4. st.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Bussière, Lindros Wohl 2017, 108; Chrzanovski 2019, 278.

¹⁰⁵ Kora c 2018, 339.

¹⁰³ Bailey 1980, 199–201.

Oljenke tega tipa so z nekaj primeri zastopane v Petovioni. Tudi po okrasu najbolj podoben je trikotni držaj oljenke z dvema noskoma in oljenke s tremi noski¹⁰⁶ ter odlomek držaja s Panorame.¹⁰⁷ S Ptuja izvira še več primerov tega tipa različnih variant.¹⁰⁸

Poleg ročaja oljenke je bilo v zasipu najdenih še nekaj koščkov zgodnjerske namizne keramike. Med njimi sta dva odlomka ustij, ki verjetno pripadata vazam s širokim cilindričnim, pogosto narebrenim vratom (*sl. 15: 2,3*). Vaza (*sl. 15: 2*) je izdelana iz prečiščene gline s precej sljude, posameznimi belimi vključki in grogom. Površina je oranžna, ohranjeni so ostanki rdečega premaza. Vaza (*sl. 15: 2*) je izdelana iz prečiščene sljudnate gline s posameznimi vključki groga, površina je rumenkasta. Posode podobnih oblik so na Dolenjskem pogost inventar grobov v 1. in 2. st.¹⁰⁹ Pogoste so tudi med emonskim gradivom druge polovice 1. in prve polovice 2. st.,¹¹⁰ znane so tudi z nekaterih drugih podeželskih najdišč.¹¹¹

Čaša (*sl. 15: 3*) s kratkim izvihanim ustjem je izdelana iz prečiščene gline s sljudo in posameznimi belimi vključki. Površina je rumenorjava.

Dno (*sl. 15: 4*) rumenkaste barve iz prečiščene gline ima na nekaj mestih ostanek zelenkaste glazure.

Narebreno ostenje lončka (*sl. 15: 5*), izdelanega iz rumenorjave gline z obilico sljude, lahko uvrstimo med egejsko kuhinjsko posodje, verjetno tipa *Knossos Cooking pot Type 4*.¹¹² Egejsko kuhinjsko posodje je v 2. in 3. st. precej pogosto predvsem na območju *Caput Adriae*, v notranjosti pa je redkejša.¹¹³ Posnetke so izdelovale tudi lončarske delavnice v Emoni.¹¹⁴

Odlomek (*sl. 15: 6*) iz zelo grobe keramike, mešane z obilo grobozrnatega kremenčevega peska, verjetno pripada pekvi ali pekaču.

Vrednotenje zakladne najdbe

Heterogenost najdb kaže na specifičen zakop – ta zaradi imenitno ohranjenega kipca Herkula govori za njegov poseben, zavetni pomen, ki ni

povezan ne z javnim ne zasebnim svetiščem. Namensko zakopane zavetne najdbe s kombinacijo kipcev iz lararijev in delov hišne oz. kuhinjske opreme so redke. Tako ima v zakopu iz Wellsa Genius na prestolu v velikem kotlu ob sebi vrsto kovinskih in keramičnih posod ter železno orodje, medtem ko imata Fortuna na prestolu in Jupiter z najdišča Tarnasi na Madžarskem v leseni skrinji zraven še bronast vrč in stilus. Podoben pomen je moral imeti tudi zakop kipca Venere skupaj z dvema nepoškodovanima steklenima čašama v kleti zasebne hiše v St. Albans (*Verulamium*) v bližini Londona.¹¹⁵

Običaj postavljanja hišnih lararijev s skupinami rimskih božanstev, pa tudi priloženimi zvonci, orodjem in posodami, je bil doma v zahodnem delu rimskega cesarstva. V vzhodnem delu so najdbe kipcev zavetnikov iz zasebnih lararijev maloštevilne. Tudi na najdiščih rimskega cesarskega obdobja iz Dolenjske so bronasti kipci komajda zastopani, pri čemer je glede na neznane najdiščne okoliščine nemogoče presoditi, ali so bili sestavni del svetišča ali hišnega lararija.¹¹⁶

Rimska cesta

V mestnem jedru pod današnjo Rimsko cesto so ob komunalnih gradbenih delih na ozkem izkopnem polju odkrili jame za stojke in več dobro ohranjenih večinoma suhozidnih, v enem primeru z malto zidanih temeljev štirih stavb (*sl. 2: 4; 16*).¹¹⁷ Široke med 5 in 10 m so postavljene tesno druga ob drugi. Ostankov rimske ceste na tem mestu zaradi ozkega izkopnega polja nismo odkrili, vsekakor pa je potekala južno od stavb in na tem mestu ne sovpa z današnjim potekom magistralne ceste. Stavbe so opredeljene v drugo polovico 4. in začetek 5. st. z najmlajšo najdbo Honorijevega novca (408–423).¹¹⁸ Kljub majhni površini izkopa lahko logiko poselitve in obrtne dejavnosti zelo dobro povezujemo s tisto na Levjem dvorcu in morda še bolj s tisto na Rimskih

¹⁰⁶ Žižek 2012, 91 spodaj; Curk 1976, t. 20: 13.

¹⁰⁷ Pečovnik, Kovačič 2022, t. 6: 79.

¹⁰⁸ Šubic 1975, t. 1: 5, 6; 2: 7, 8; 3: 13; Curk 1976, t. 19, 20.

¹⁰⁹ Petru, P. 1969a, t. 13: 4, 9; 26: 5; Petru, P. 1969b, sl. 1: 13, 15, 16; 2: 1; 3: 10, 15, 16, 30; Petru, S. 1969, t. 4: 8; 5: 6, 7; 6: 13; 7: 7, 7; 8: 2, 4, 7.

¹¹⁰ Plesničar Gec 1977, t. 5: 1–14.

¹¹¹ Vidrih Perko 2006, 89; Žerjal 2018.

¹¹² Hayes 1983, 106, sl. 6: 67–71.

¹¹³ Žerjal, Vidrih Perko 2017, 253–254, s citirano literaturo.

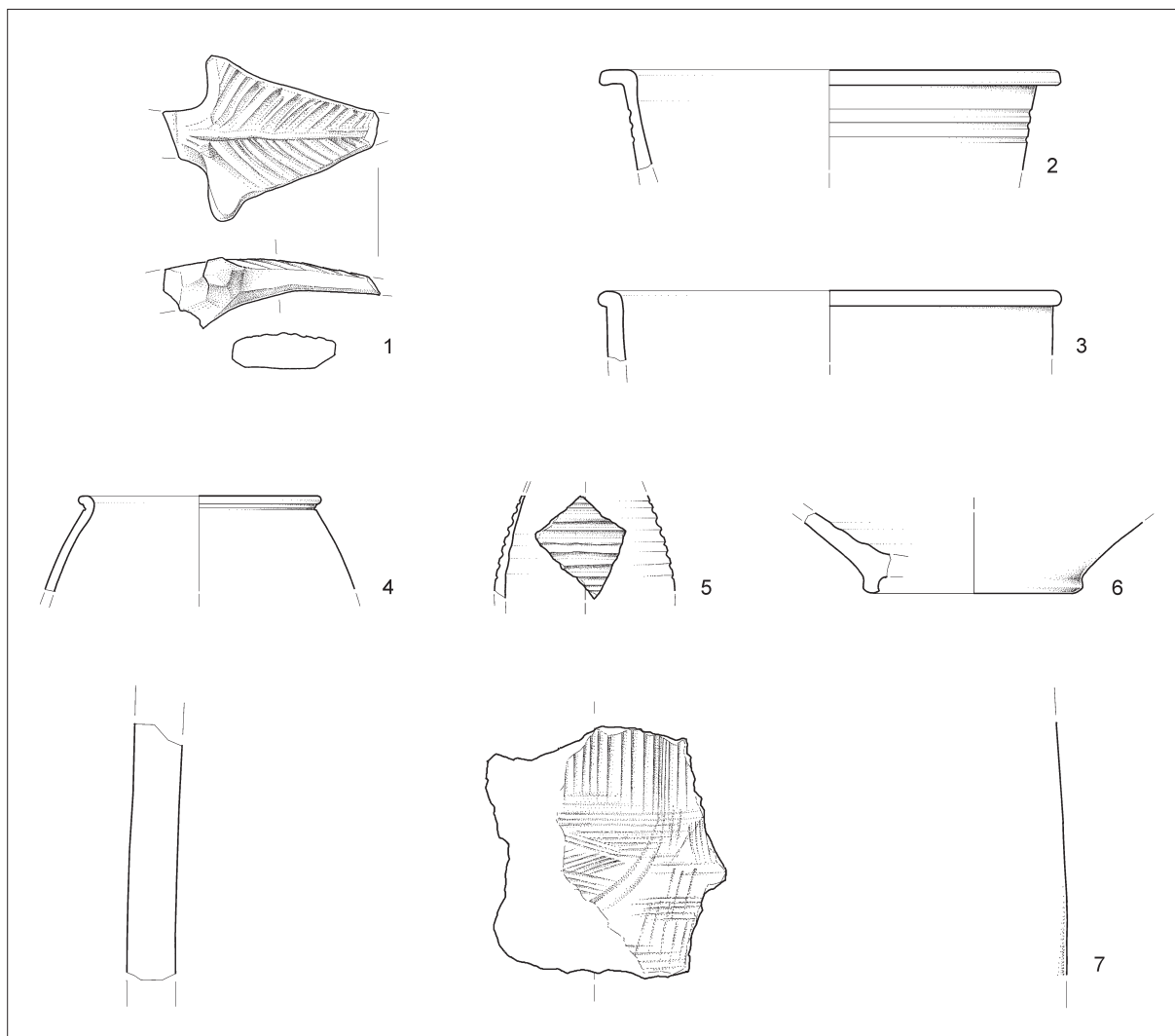
¹¹⁴ Istenič et al. 2003, 90, sl. 3: 4–6.

¹¹⁵ Kaufmann-Heinimann 1998, 206–208, sl. 144; 302–304, sl. 267, 270.

¹¹⁶ Brusnice (Teržan 1974, 31, sl. 2); Drnovo (Petru, Petru 1978, sl. 30–33); Ribnica (Lazar 2020, sl. 8).

¹¹⁷ Za interpretacijo glej J. Brečić, A. Jovanović; *Poročilo o arheoloških raziskavah na območju zamenjave vodovodnih cevi v Trebnjem 2014–2015* (14. 11. 2014–5. 3. 2015); Brežice, januar 2018 (neobjavljeno poročilo, hrani arhiv ZVKDS OE NM).

¹¹⁸ Bavec 2020, 369.

Sl. 15: Trebnje – Rimski dvori, stavba D. Najdbe iz zasipa zavetnega zakopa. Keramika. M = 1:3.

Fig. 15: Trebnje – Rimski dvori, building D. Finds from the fill of the tutelary hoard. Pottery. Scale = 1:3.

dvorih. Med najdbami posebej izstopajo dolge železne tkalske škarje, ohranjene v dolžini 93 cm (sl. 16). Z njimi so vse od 1. st. rezali pravokotno na blago postavljene niti ali dlake, da so dosegli enakomerno površino blaga.¹¹⁹

ZAKLJUČEK

Del raziskane rimske naselbine na Levjem dvorcu predstavlja livarski obrat v zgodnjem obdobju obstoja naselbine (v 1. in 2. st.), katerega delovanje je imelo vsekakor pomembno vlogo v začetnem razvoju kraja.

Večina stavb, naslonjenih na glavno cestno prometnico, je iz poznega obdobja, iz druge polovice

4. st. Še posebno to velja za stavbe na območju Rimskih dvorov, v katerih je izpričan živahen blagovni promet z nevsakdanje velikim številom novčnega drobiža (610 novcev), večinoma iz 4. in začetka 5. st. Tudi svinčene etikete in stilusi potrjujejo, da je na tem mestu potekala dejavnost, pri kateri je bilo pomembno, da se je oddaja ali prodaja blaga natančno zapisala.

Vprašanje o tem, kakšna dejavnost se je odvijala v stavbi C, za zdaj ostaja odprto, vendar pa večina najdb nakazuje, da je bil v stavbi proizvodni obrat. Neposrednih najdb, ki bi opredeljevale vrsto izdelkov, ni. Sta pa ob severni zunanji steni, na dvorišču, dve veliki ognjišči in jama, katere dno je bilo obloženo z apnenčastimi lomljenci in premazano z nepropustno rdečkasto ilovico. Vse skupaj nas napeljujejo na sklepanje, da se je na ognjiščih grela voda, ki se je potem uporabljala pri procesu obdelave, npr. za

¹¹⁹ Gaitzsch 1980, 213–216; Uscatescu 1994, sl. 4.

Sl. 16: Trebnje – Rimska cesta. Tkalske škarje.

Fig. 16: Trebnje – Rimska cesta. Weaver's scissors.

namakanje tekstila ali volne v bazenih, kar poznamo iz številnih dobro ohranjenih obratov (*fullonicae*).¹²⁰ Morda lahko sklepamo celo na delavnico za barvanje volne (*tinctoria*),¹²¹ za kar bi govorili najdeni rdeče obarvani ostanki volne v eni od jam in tudi dejstvo, da med sorazmerno številnim drobnim gradivom ni prav nobenega predmeta, značilnega za proizvodnjo volne (vijček, glavnik) ali sukna (piramidalne ali dvosvitkaste uteži, igle, železni kavljji). Vodo, nujno potrebno za delovanje takih obratov, so v primeru hiše C lahko pridobivali iz potoka, oddaljenega le ca. 10 m.

Za rokovanje s suknom v Pretoriju Latobikov govore tudi izredno dolge, ozke škarje, najdene na Rimski cesti (*sl. 2: 4*),¹²² ki se močno razlikujejo od siceršnjih širokih tipov (za striženje ovc). Stavbe na tej lokaciji v središču današnjega Trebnjega so bile sicer raziskane v zelo omejenem obsegu, a je vseeno razvidno, da so stale tesno skupaj, zato upravičeno domnevamo obrtno četrt.

Zavetna zakopa sta svojevrstna posebnost. V obeh primerih gre za enkratno dejanje zakopa izbranih predmetov ali njihovih simbolnih delov v želji, da bi bila daritev uslišana pri vsemogočnih nadnaravnih silah. Pripomogla naj bi k trdnosti

na novo postavljenega doma ter zagotovila srečno in delovno uspešno življenje njegovih prebivalcev.

Gre za trajen zakop določenih predmetov simbolne narave in ne za shrambo dragocenosti oziroma predmetov z namenom poznejše uporabe. V nasprotju z votivi v svetiščih ali na drugih svetih krajih, kjer je prebivalstvo pristopalo z darovi in priprošnjo k določenim božanstvom in njihovemu poslanstvu, je vkop simbolnih predmetov doma oz. delavnice ob temelju stavbe namenjen pridobivanju njihove naklonjenosti.

V primeru z Levjih dvorov gre za daritveni zakop *pars pro toto* zbira predmetov, v katerem vidimo priprošnjo k uspešnemu začetku trgovanja, o čemer pričata predvsem dela tehtnice. Priložene dobrine, ki so prepoznavni simboli trgovanja in domačega ognjišča, uvrščajo zakop v čas po sredini 1. st. n. št.

Podobno konotacijo je imel dobrih 300 let pozneje tudi zakop izbranih predmetov v hiši D na lokaciji Rimski dvori. V jamo je bila položena lončenina, značilna za 4. st., kar potrjuje novec Konstancija II., če je ta tudi del zakopa. V tem obdobju sta bila v uporabi tudi zvonec in ključ. Kipec Herkula je vsekakor priložen kot dragocen prežitek družine gospodarja. Z zakopom je izgubil vlogo zaščitnika, prisotnega v hišnem larariju. Priložen k drugim časovno aktualnim in simbolno pomembnim predmetom naj bi gospodarju zaščitil tako nov dom kot zastavljeno poslovanje.

¹²⁰ Matijašič 1998, 239–252; Uscatescu 1994.

¹²¹ Beltrán de Heredia 2002, 48–55.

¹²² Bavec 2020, 379, sl. 25.

- ANSI = *Arheološka najdišča Slovenije*. – Ljubljana, 1975.
- LIMC IV, 1988, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae IV*. – Zürich, München.
- LIMC V, 1990, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae V*. – Zürich, München.
- LUPA = F. Harl, O. Harl, *Ubi Erat Lupa*.
- BAILEY, D. M. 1980, *A catalogue of the lamps in the British Museum II. Roman lamps made in Italy*. – London.
- BARTOLI, P. 2012–2013, *Manufatti in ferro dalle cosiddette vecchie collezioni del museo archeologico nazionale di Aquileia*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Università degli studi di Trieste (neobjavljeno / unpublished).
- BAUSOVAC, M. 2011, *Študija poznoantične lončenine iz utrjene višinske naselbine Rifnik pri Šentjurju*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- BAUSOVAC, M., J. KRAJŠEK 2020, *Municipium Claudium Celeia*. – *Celeia Antiqua* 2.
- BAVEC, U. 2007, Trebnje – arheološko najdišče Praetorium Latobitorum. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 43 (2006), 224–226.
- BAVEC, U. 2020, *Praetorium Latobitorum – Trebnje*. – V: Horvat et al. 2020, 363–385.
- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2002, *Fulonica and tinctoria. Fabrics, dyes and laundry in the ancient Roman colony*. – V: *The archaeological remains of Plaça del Rei in Barcelona: From Barcino to Barcinona (1st to 7th centuries)*. – Barcelona.
- BOŽIČ, D. 2005, Die spätrömischen Hortfunde von der Gora oberhalb von Polhov Gradec. – *Arheološki vestnik* 56, 293–368.
- BOŽIČ, D. 2008, *Late La Tène-Roman cemetery in Novo mesto. Ljubljanska cesta and Okrajno glavarstvo / Poznatlatsko-rimsko grobišče v Novem mestu. Ljubljanska cesta in Okrajno glavarstvo*. – Katalogi in monografije 39.
- BREŠČAK, D. 2008, Trebnje – arheološko območje Trebnje. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 44 (2007), 286–287.
- BUSSIÈRE, J., B. LINDROS WOHL 2017, *Ancient lamps in the J. Paul Getty Museum*. – Los Angeles.
- BÜTTNER, J., J. RENN 2016, The Early History of Weighing Technology from the Perspective of a Theory of Innovation. – V: *Space and Knowledge. Topoi Research Group Articles, eTopoi*, Journal for Ancient Studies, Special Volume 6, 757–776. http://www.topoi.org/wp-content/uploads/2017/06/etopoi_sp6_bu%CC%88ttnner-renn-1.pdf
- BÜTTNER, J., J. H. SCHLEHOFER 2019, Die römische Schnellwaagen im Saalburgmuseum. – *Saalburg Jahrbuch* 60, 113–54.
- CÀSSOLA GUIDA, P. 1978, *Bronzetti a figura umana dalle collezioni dei Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste*. – Milano.
- CHRZANOVSKI, L. 2019, Lamps from the foundation pits (fossae) in the principia of the castrum of Novae. – V: *Ancient lamps from Spain to India. Trade, influences, local traditions*, Polish archaeology in the Mediterranean 28/1, 263–295.
- CIANCIOSI, A. 2022, *I metalli da Coul di Ciastiel*. – V: S. Gelichi, S. Cadamuro, A. Cianciosi, *Due storie, una valle. La transizione Antichità-Medioevo nell'Alta Valle del Tagliamento attraverso l'archeologia*, 65–100. – Sesto Fiorentino.
- CIGLENEČKI, S. 1995, *Zgodnjekrščanski stavbni kompleks / Frühchristlicher Gebäudekomplex*. – V: *Kučar. Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju / Kučar. Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 1. <https://doi.org/10.3986/9789610503002>
- CIGLENEČKI, S. 2000, *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnjerednjeveška naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittelalterliche Siedlung*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 4. <https://doi.org/10.3986/9789610503279>
- CUNJA, R. 1996, *Poznorimski in zgodnjerednjeveški Koper. Arheološko izkopavanje na bivšem Kapucinskem vrtu v luči drobnih najdb 5. do 9. stol. / Capodistria tardoantica e altomedievale. Lo scavo archeologico nell'ex orto dei capuccini negli anni 1986-1987 alla luce dei reperti dal V al IX secolo d.C.* – Koper.
- CURK, I. 1976, *Petovio I*. – Katalogi in monografije 7.
- FODOREAN, F. G. 2017, *Praetorium and the Emona–Siscia–Sirmium–Tauruno road in the ancient geographical and epigraphic sources (Praetorium in cesta Emona–Siscia–Sirmium–Tauruno v antičnih geografskih in epigrafskih virih)*. – *Arheološki vestnik* 68, 337–348.
- FRANKEN, N. 1993, Zur Typologie antiker Schnellwaagen. – *Bonner Jahrbücher* 193, 69–120.
- GABROVEC, S. 1954, Poročilo o slučajnih najdbah v Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 5, 132–153.
- GABROVEC, S. 1956, *Najstarejša zgodovina Dolenjske*. – Novo mesto.
- GABROVEC, S. 1975, *Stična*. – V: ANSI, 196–197.
- GAITZSCH, W. 1980, *Eiserne römische Werkzeuge I, II*. – *Studien zur römischen Werkzeugkunde in Italien und den nördlichen Provinzen des Imperium Romanum*, BAR Int. 78/1–2.
- GALLIAZZO, V. 1979, *Bronzi romani del Museo Civico di Treviso*. – Roma.
- GASPARI et al. 2000 = A. Gaspari, M. Guštin, I. Lazar, B. Žbona Trkman 2000, *Late Roman tool finds from Celje, Gradišče at Zbelovska gora and Sv. Pavel above Vrtovin (Slovenia)*. – V: M. Feugère, M. Guštin (ur.), *Iron, Blacksmiths and Tools. Ancient European Crafts*, Monographies Instrumentum 12, 187–203.
- GIESLER, U. 1981, Die Kleinfunde. – V: T. Ulbert (ur.), *Ad Pirum (Hrušica). Spätromische Passbefestigung in den Julischen Alpen. Der deutsche Beitrag zu den slowenisch-deutschen Grabungen 1971–1973*, Münchner Beiträge vor Vor- und Frühgeschichte 31, 163–246.
- GLEIRSCHER P., H. NOTDURFTER 1992, *Zum Bronze- und Eisenhandwerk der Fritzens-Sanzeno-Gruppe*. – Bozen.
- GOSTENČNIK, K. 2012, *Textile production and trade in Roman Noricum*. – V: M. Gleba, J. Pásztoák-Szeőke (ur.), *Work and Identity. The agents of textile production and exchange in the Roman period*, Archaeological Textiles Series 13, 60–86.
- GRASSL, H. 2017, Die Rolle von Nauportus (Vrhnik) im Lichte neuer Textfunde (Pomen Navporta v luči novih napisov na svinčenih ploščicah). – *Arheološki vestnik* 68, 459–469.

- GUŠTIN, M. 2011, On the Celtic tribe of Tavrisci. Local identity and regional contacts in the ancient world. – V: M. Guštin, M. Jevtić (ur.), *The Eastern Celts. The Communities between the Alps and the Black Sea*, 119–130, Koper, Ljubljana.
- GUŠTIN, M. 2012, Die keltische Bauernsiedlung bei Murska Sobota am Südrand Pannoniens. – V: P. Anreiter, E. Bánffy, L. Bartosiewicz, W. Meid, C. Metzner-Nebelsick (ur.), *Archaeological, cultural and linguistic heritage. Festschrift for Erzsébet Jerem in Honour of her 70th birthday*, 215–223.
- GUŠTIN, M. 2019, Vom Eber zum Schwein. Zu latènezeitlichen und römischen Eberfigürchen aus Kärnten. – V: S. Hye, U. Töchterle (ur.), *UPIKU:TAUKE. Festschrift für Gerhard Tomedi zum 65. Geburtstag*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 339, 195–200.
- GUŠTIN, M. 2023, Osvajanje prostora s pomočjo neustrašnega Herkula in drugih božanstev rimskega panteona. – *Arheološka topografija Istre / Topografia archeologica dell'Istria. Liber amicorum Matej Župančič*, 151–162, Koper.
- GUŠTIN, M., F. GRISONI 2022, *Ocra, Carni e bronzetti votivi nel Caput Adriae orientale*. – V: M. Lavarone, S. Magnani, F. Prenc (ur.), *Maurizio Buora. La sua storia. Il suo Friuli*, *Archeologia di Frontiera* 12, 139–156.
- HAYES, J. W. 1983, *The Villa Dionysos Excavations. Knossos: The Pottery*. – *Annual of the British School at Athens* 78, 97–169.
- HORVAT et al. 2013 = M. Horvat, B. Djurić, D. Mlekuž, V. Celin, I. Pinter 2013, *Cogetinci pri Lenartu*. – *Arheologija na avtocestah Slovenije* 37. <https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/cogetinci-pri-lenartu>
- HORVAT et al. 2020 = J. Horvat, I. Lazar, A. Gaspari (ur.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru. / Minor Roman settlements in Slovenia*. – *Opera Instituti archeologici Sloveniae* 40. <https://doi.org/10.3986/9789610502586>
- ISTENIČ, J. 1999, *Poetovio, zahodna grobišča I. Grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu / Poetovio, the Western Cemeteries I. Grave-Groups in the Landesmuseum Joanneum, Graz*. – *Katalogi in monografije* 32.
- ISTENIČ et al. 2003 = J. Istenič, M. Daszkiewicz, G. Schneider 2003, Local production of pottery and clay lamps in Emona (Italia, Regio X). – *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta* 38, 83–91.
- JANEŽIČ et al. 2018 = M. Janežič, B. Nadbath, T. Mulh, I. Žižek (ur.) 2018, *Nova odkritja med Alpami in Črnim morjem. Rezultati raziskav rimskodobnih najdišč v obdobju med leti 2005 in 2015 / New Discoveries Between the Alps and the Black Sea. Results From the Roman Sites in the Period Between 2005 and 2015*, Zbornik 1. mednarodnega arheološkega simpozija, Ptuj, 8. in 9. oktober 2015. In *Memoriam Iva Mikl Curk*. – *Monografije CPA* 6. <https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/nova-odkritja-med-alpami-crnim-morjem-rezultati-raziskav-rimskodobnih-najdisc-v-obdobju>
- KAUFMANN-HEINIMANN, A. 1998, *Götter und Lararien aus Augusta Raurica Herstellung, Fundzusammenhänge und sakrale Funktion figürlicher Bronzen in einer römischen Stadt*. – *Forschungen in Augst* 26.
- KEMKES, M. 2011, Göttlicher Schutz für Haus und Hof – Gefahrenabwehr durch Statuetten, Tür- und Möbelbeschläge? – *Xantener Berichte* 21, 43–59.
- KNEZ, T. 1969, Novi rimski grobovi na Dolenjskem (Neue römische Gräber aus Dolenjsko (Unterkrain)). – *Razprave* 6, 107–159.
- KNEZ, T. 1992, *Novo mesto II. Keltsko-rimsko grobišče / Keltisch-römisches Gräberfeld Beletov vrt*. – *Novo mesto*.
- KOLŠEK, V. 1990, Mala bronasta plastika iz Celeje. – *Celjski zbornik* 26, 7–26.
- KORAC, M. 2018, *Oil-lamps from Viminacium (Moesia Superior)*. – *Monographies* 67.
- KOŠČEVIČ 2000, Olovne ploščice posebne namjene. – *Prilozi Instituta za arheologijo u Zagrebu* 17, 95–101.
- KRIŽ, B. 2021, *Gorjanci med Rimom in Bizancem. Katalog arheološke razstave / The Gorjanci Hills between Rome and Byzantium. Archaeological Exhibition Catalogue*. – *Novo mesto*.
- LAHARNAR, B. 2022, *From Ocra to Albion. Notranjska between prehistory and antiquity / Od Okre do Albijske gore. Notranjska med prazgodovino in antiko*. – *Katalogi in monografije* 45.
- LAZAR, I. 2020, *Romula – Ribnica*. – V: Horvat et al. 2020, 387–402.
- LOVENJAK, M. 1998, *Neviodunum*. – *Inscriptiones Latinae Sloveniae (ILSI)* 1, Situla 37.
- LOVENJAK, M. 2005, Roman lead tablet from Ribnica with an inscription in cursive writing. – *Instrumentum* 21, 42–43.
- MASON, P. 2018, From Crucium to Uinperch. New approaches to the Roman period in the middle Krka valley in eastern Slovenia (Od naselja Crucium do kraja Uinperch. Novi pristopi k rimskemu obdobju v osrednji dolini reke Krke v vzhodni Sloveniji). – V: Janežič et al. 2018, 175–184.
- MATIJAŠIČ, R. 1998, *Gospodarstvo antičke Istre*. – *Povijest Istre* 4.
- MEZZI, M. R. 2004, *La vita privata*. – V: F. Oriolo, S. Vitri (ur.), *Museo Archeologico Iulium Carnicum: la città romana e il suo territorio nel percorso espositivo*, 58–59.
- MIGLBAUER, R. 1990, *Die Gefäßekeramik der Gefäßwerkstätte Wels Marktgelände*. – *Rei Cretariae Romanae Fautorum acta, Supp.* 7.
- MILAVEC, T. 2011, *Kovinske najdbe / Metal finds*. – V: Z. Modrijan, T. Milavec, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late Antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Finds*, *Opera instituti Archeologici Sloveniae* 24, 21–82.
- MLINAR, M. 2012, *Arheološki pregled železnih in bronastih zvoncev Zgornjega Posočja ter Vipavske doline*. – V: M. Grego, M. Mlinar, *Komu so zvonili, Katalog arheološko-etnološke razstave*. – *Tolmin*.
- MODRIJAN, Z. 2011, *Keramika / Pottery*. – V: Z. Modrijan, T. Milavec, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late Antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Finds*, *Opera instituti Archeologici Sloveniae* 24, 121–220.
- MODRIJAN, Z. 2020, *Pottery from the Late Roman hilltop settlement at Ančnikovo gradišče (Slovenia)*. – *Rei Cretariae Romanae Fautorum acta* 46, 317–326.
- MUTZ, A. 1983, *Römische Waagen und Gewichte aus Augst und Kaiseraugst*. – *Augster Museumshefte* 6.
- MÜLLNER, A. 1879, *Emona. Archäologische Studien aus Krain*. – *Laibach*.
- PAPUCI-WŁADYKA, E., M. WACŁAWIK 2016, *A bronze steelyard with an acorn-shaped counterweight from the Paphos Agora*. – V: J. Bodzek (ur.), *Studies in Ancient Art and Civilization* 20, 137–149.

- PETČOVNIK, M., A. KOVAČIČ 2022, Arheološke raziskave podjetja Avgusta d. o. o., na najdišču Ptuj – Panorama leta 2016 in 2017. – *Archaeologia Poetovionensis. Petoviona in njen ager / Poetovio and its ager* 4, 87–111.
- PETRU, P. 1969a, *Rimski grobovi iz Dobove, Ribnice in Petrušnje vasi (Römische Gräber aus Dobova, Ribnica und Petrušnja vas)*. – Razprave 1. razr. SAZU 6, 7–82.
- PETRU, P. 1969b, *Poskus časovne razporeditve lončenine iz rimskih grobov na Dolenjskem in v Posavju (Cronologia della ceramic delle tombe romane nella Carniola Inferiore (Dolenjsko) e della valle della Sava)*. – Razprave 1. razr. SAZU 6, 195–213.
- PETRU, P. 1971, *Hišaste žare Latobikov (Hausurnen der Latobiker)*. – Situla 11.
- PETRU, P., S. PETRU 1978, *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*. – Katalogi in monografije 15.
- PETRU, S. 1969, *Rimski grobovi iz Globodola (Römische Gräber in Globodol)*. – Razprave 1. razr. SAZU 6, 83–106.
- PIRKOVIČ, I. 1968, *Crucium. Rimski poštna postaja med Emona in Neviodunom (Die römische Poststation zwischen Emona und Neviodunum)*. – Situla 10.
- PLESNIČAR GEC, L. 1972, *Severno emonsko grobišče*. – Katalogi in monografije 8.
- PLESNIČAR GEC, L. 1977, *Keramika emonskih nekropol*. – Dissertationes et Monographiae 20.
- PLESTENJAK et al. 2023 = A. Plestenjak, A. Gaspari, T. Žerjal 2023, *Celje, Mariborska cesta, III. etapa*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 111. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-KQI3TBF>
- POMBERGER, B. M. 2016, *Wiederentdeckte Klänge: Musikinstrumente und Klangobjekte vom Neolithikum bis zur römische Kaiserzeit im mittleren Donaauraum*. – *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 280.
- PREMERSTEIN von A., S. RUTAR 1899, *Römische Strassen und Befestigungen in Krain*. – Wien.
- PRÖTTEL, Ph. M. 1988, *Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln*. – *Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* 35/1, 347–372.
- RADMAN-LIVAJA, I. 2010, *Les plombs inscrits de Siscia*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris (neobjavljeno / unpublished). https://www.academia.edu/513800/Les_plombs_inscrits_de_Siscia
- RADMAN-LIVAJA, I. 2012, *Le rôle des étiquettes de plomb dans le travail du textile à Siscia*. – V: C. Alfaro, J.-P. Brun, Ph. Borgard, R. Pierobon Benoit (ur.), *Textiles y tintes en la ciudad antigua / Tissus et teintures dans la cité antique / Tesuti e tecture a la città antica. Actas del III Symposium Internacional sobre Textiles y Tintes del Mediterráneo en el mundo antiguo*, 181–196.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, A. (ur.) 1993, *Arheološki muzej u Zagrebu, Izbor iz fundusa 1*. – Katalog izložbe, Zagreb.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, A. 1994, *Zagreb prije Zagreba. Arheološka baština Zagreba od pretpovijesti do osnutka biskupije*. – Zagreb.
- RICCATO, A. 2020, *Aquileia. Fondi Cossar 3.2. La ceramica da cucina: produzioni italiane e orientali*. – V: J. Bonetto, A. R. Ghiotto, Scavi di Aquileia II. MIBACT - Fondazione Aquileia, Università degli studi di Padova.
- RÖMER-MARTIJNSE 1990, *Römerzeitliche Bleietiketten aus Kalsdorf, Steiermark*. – *Denkschriften der philologisch-historischen Klasse* 205.
- SCHALTENBRAND OBRECHT, V. 2012, *Stilus: kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten*. – *Forschungen in August* 45/1, 2.
- SEDHAN, D. (ur.) 2009, *Il peso dell'antichità. Pesi e misure nel Friuli Romano*. – *Catalogo della mostra, San Vito al Tagliamento*.
- SLABE, M. 1993, *Antična nekropola na Pristavi pri Trebnjem / The Roman cemetery at Pristava near Trebnje*. – *Vestnik* 12.
- STARAC, A. 2018, *Hercules' Sanctuary in the Quarter of St Theodore, Pula*. – *Archaeopress Roman Archaeology* 40.
- ŠAŠEL, J. 1975a, *Topografsko-orientacijski leksikon krajevnih imen, ohranjenih v navedenih antičnih virih*. – V: ANSl, 88.
- ŠAŠEL, J. 1975b, *Trebnje*. – V: ANSl, 231–232.
- ŠAŠEL KOS, M. 2020, *V srcu rimskega imperija. Zgodovina slovenskega prostora v antiki do vlade Maksimina Tračana*. – *Zbirka Zgodovinskega časopisa* 51.
- ŠUBIC, Z. 1975, *Rimske oljenke v Sloveniji / Römische Lampen in Slowenien*. – *Arheološki vestnik* 26, 82–100.
- TERŽAN, B. 1974, *Halštatske gomile iz Brusnic na Dolenjskem*. – M. Guštin (ur.), *Varia archaeologica*, 31–66, Brežice.
- THIEL, A. 2001, *Streifenhäuser*. – V: T. Fischer (ur.), *Die römischen Provinzen. Eine Einführung in ihre Archäologie*, 88–91, Stuttgart.
- UDOVIČ, K. 2011, *Trebanjsko Bukovje*. – *Arheologija na avtocestah Slovenije* 19. <https://www.zvkds.si/sl/search/node/Trebanjsko%20Bukovje>
- USCATESCU, A. 1994, *Fvllonicae y Tinctoriae en el mundo Romano*. – *Repertoris i materials per a l'estudi del Món Clàssic* 1.
- VIDRIH PERKO, V. 2006, *Keramično gradivo*. – V: I. Lazar (ur.), *Ilovica pri Vranskem*. *Arheologija na avtocestah Slovenije* 1, 86–247. <https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/ilovica-pri-vranskem>
- VOJAKOVIČ et al. 2022 = P. Vojaković, I. Bekljanov Zidanšek, J. Krajšek 2022, *Analiza grobnih pridatkov*. – V: M. Novšak, P. Vojaković, *Drnovo 2*, *Arheologija na avtocestah Slovenije* 104. <https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/drnovo-2>
- WACŁAWIK, M. 2015, *The symbolic meaning of the acorn – a possible interpretation*. – V: J. Bodzek (ur.), *Studies in Ancient Art and Civilization* 19, 255–266.
- ZAGERMANN, M. 2014, *Spätromische Kleidungs- und Ausrüstungsbestandteile entlang der via Claudia Augusta in Nordtirol, Südtirol und im Trentino. Militarisierung der Alpen in der Spätantike? – Bericht der römisch-germanischen Kommission* 95, 337–442.
- ZAMPIERI, G., B. LAVARONE (ur.) 2000, *Bronzi antichi. Catalogo della mostra, Padova 2000–2001*. – Roma.
- ŽERJAL, T. 2018, *Keramični skupek vile rustike Polje pri Vodica (Ceramic Assemblages from the Roman Site Polje pri Vodica)*. – V: Janežič et al. 2018, 281–301.
- ŽERJAL, T., V. VIDRIH PERKO 2017, *La ceramica orientale da contesi Sloveni*. – V: F. Fontana (ur.), *Aquileia e l'Oriente mediterraneo 40 anni dopo. Atti della XLVII settimana di Studi Aquileiesi, 5–7 maggio 2016*, *Antichità Altoadriatiche* 86, 245–268.
- ŽIŽEK, I. 2012, *Pane vino radix pauperis cena. Petoviona – produkcijsko središče oljenk*. – V: V. Perko, A. Nestorović, I. Žižek, *Ex oriente lux. Rimskodobna svetila in oljenke iz Slovenije*.

Two tutelary hoards from Praetorium Latobicorum (Trebnje, Slovenia)

Summary

The Roman period roadside station of Praetorium Latobicorum was located in the area of present-day Trebnje in the Dolenjska region, along the important itinerary road of Aquileia – Emona – Neviodunum – Romula – Siscia (Fig. 1). It acquired its name after the local inhabitants, the Celtic Latobici.¹

The oldest settlement of the area belongs to the Late La Tène period.² The Roman period settlement reached the cemetery at Pristava in the west (Fig. 2: 1), while its eastern end has yet to be determined. The core of the settlement is situated under present-day Trebnje, which is why its remains are badly damaged. Nevertheless, rescue excavations in recent decades have discovered groups of buildings strung along the Roman road in several places (Fig. 3).³ Best preserved were buildings at locations of Levji dvorec, Rimski dvori, and Rimška cesta (Fig. 2: 2–4; 6, 7).

Levji dvorec

In the area of Levji dvorec (Fig. 2: 3; 4), strongly damaged dry-wall foundations of elongated structures were unearthed, among which a part of a larger building with several rooms stands out (Fig. 4). Based on the fireplace including remains of a bronze melt and finds of foundry pots and whetstone fragments, the building is interpreted as a foundry workshop and dated to the second half of the 1st and the 2nd centuries. The wider area of the workshop was still used in the 4th and the beginning of the 5th centuries.⁴

In one of the pits discovered near the workshop (Fig. 4: A), an iron fork with a spatula for roasting meat, an iron double loop, a bronze weight of a steelyard, and a pottery plate were found (Fig. 5).

Fork

The iron fork is made of a long, twisted grip, which is terminated on one end with a wide spe-

ar-shaped spatula and with curved prongs of the fork itself on the other. The central three prongs are forged directly from the handle, while the outside two were made separately and are attached to the central prongs with a clip (Fig. 5: 1).

Iron forks, in their various versions, are an important part of the meat-roasting set and are frequently found with a roasting grill. This set was especially common along the Late Republican North-Italic territory and the Late La Tène (Celtic) civilisation. Forks with four to six curved prongs, a clip, and a long, twisted handle belong to the Sanzeno type, which is dated to the 1st century BC and at least to the first half of the 1st century AD.⁵ The tools from Trebnje also belong to this type and time.

Parts of the steelyard

A weight and a loop (Fig. 5: 2,3) are parts of a steelyard. The weight (Fig. 5: 2) resembles weights shaped like an acorn,⁶ such as appear from the mid-1st century BC to the 2nd century AD.⁷ The massive double iron loop shaped like an omega (Fig. 5: 3) is a component part of both equal-arm balances and steelyards,⁸ the latter being more probable in our case.

Plate

A plate (Fig. 5: 4) belongs among forms made in the provinces following Italic examples from the 1st century onwards. Workshops were also discovered in Emona, where they made this type of plate in the second half or at the end of the 1st century.⁹

The composition of the finds from the hoard bears a strong symbolic meaning. This was an intentional deposition of objects, probably with the purpose of an intercession for protection and good fortune (tutelary hoard). Despite the possible early dating of the fork, the plate indicates that artefacts were

¹ Petru 1971; Guštin 2011, 121–122, 128.

² Bavec 2020, 367.

³ Collected in Bavec 2020.

⁴ Bavec 2020, 374–379, Fig. 18.

⁵ Gleirscher, Notdurfter 1992, 357, 360, Fn. 69–73.

⁶ Waławik 2015, 257.

⁷ Papuci-Władyka, Waławik 2016, 142–143, Fig. 1; Waławik 2015.

⁸ Bütner, Schlehofer 2019, 139, Fig. 30.

⁹ Plesničar Gec 1972, Pl. 34: 6, 162: 12; Plesničar Gec 1977, 54–55; Vidrih Perko 2006, 91.

buried after the mid-1st century, in the foundation period of the foundry workshop.

Rimski dvori

In the area of Rimski dvori, remains of wooden building A (possibly remains of a La Tène period structure)¹⁰ and foundations of several stone Roman period buildings (Fig. 3; 6: 3) were found. Stone buildings, with the exception of building B, belong to the strip-house type.¹¹

The discovered part of the front of multi-room building B, which differs from the described type, has strong stone foundations bound by mortar. It was built at the beginning of the 1st century and was abandoned by the 2nd century.¹²

Relatively well-preserved building C (Fig. 3; 6) is long and narrow, with an irregular rectangular two-part ground plan which is slightly shifted in the axis. On the northeastern side, the building is joined by a narrow wall, possibly a remnant of the foundations of an added room, within which two fireplaces and several pits were located. The fireplace by the northern wall was rectangular in form and clad with stones. The pit nearby, lined with stone quarry stones and putted with red impermeable clay (Fig. 7), is defined as a water reservoir.¹³ Close along the partition wall on the western side, a rectangular pit (Fig. 6: 1) was dug into the geological layer. The walls and the bottom of the pit were first strongly burnt, and a collection of items was then placed inside (Fig. 10–14).

Immediately by the western wall of building C, building D was located (Fig. 3; 6). Only its eastern side and a few stone foundations bearing the partition wall were preserved.

East of building C, remains of at least one more structure were found (E; Fig. 3; 6). Due to poor preservation and the limited excavation field, its ground-plan remain unclear.

The entire complex is dated to the 4th and the beginning of the 5th centuries.¹⁴ The layout of the buildings adjacent to the main traffic road indicates the specific activity linked to doing business with customers. A few groups of objects (coins, lead tags, styluses) also testify in favour of that.

Coins

In the area of Rimski dvori, no fewer than 610 coins were found, among which 26 belong to the time from the 1st to the 3rd century, while others originate from the 4th and the beginning of the 5th centuries.

Tesserae plumbeae

In all three buildings and their surroundings, lead tags (*tesserae plumbeae*) of different sizes were found (Fig. 8). The tags have an intentionally pierced perforation for hanging, and letters incised with a sharp object can be discerned on them; one of them also bears the sign for a denarius (X) and for the number III.¹⁵ The personal names VOCO, ANIO, and FELIC- can be recognised, while the letters BAN- could indicate the first part of the Latin term *banata*, denoting a type of a coat. The sign for a denarius and the number alongside it indicate that this is the price of a service or goods.¹⁶ In addition to the tags with graffiti, in the area of building D and its surroundings, many rolled-up plates without inscriptions, lead tape, and many amorphous lead pieces were found – around 60 pieces in total.

Lead tags are mostly connected with the production and distribution of fabric, yet four examples from Nauportus (Vrhnika) from the Augustan period testify to the diversity of marked goods.¹⁷ Several lead tags are known from Ribnica near Jesenice na Dolenjskem (supposed Romula). In Siscia, more than 1,200 examples were found.¹⁸ They are also numerous in Kalsdorf in Austrian Styria and the area of its neighbouring Flavia Solva.¹⁹ Such tags were supposed to have been used from the 1st to the 3rd century.²⁰ Their position in building C, together with numerous coins and styluses of the late form, indicates they were also used in the 4th century.

Styli

In the area of buildings C and D, seven iron styli were discovered (Fig. 9). These are simpler examples of a more robust execution, mostly with a twisted handle and triangular spatula.

¹⁵ Bavec 2020, Fig. 13, 14.

¹⁶ Graffiti on the tags were read and interpreted by Milan Lovenjak, for which we thank him here. Lovenjak is also preparing a study with a commentary for publication.

¹⁷ Grassl 2017.

¹⁸ Koščević 2000; Radman-Livaja 2011; Radman-Livaja 2012.

¹⁹ Gosteničnik 2012, 77–78.

²⁰ Koščević 2000, 95; Radman-Livaja 2012, 191; Gosteničnik 2012, 81.

¹⁰ Bavec 2020, 367.

¹¹ Thiel 2001, 91.

¹² Bavec 2020, 369.

¹³ Bavec 2020, 369.

¹⁴ Bavec 2020, 372.

The population of Rimski dvori in the Late Roman period is also confirmed by two bronze crossbow fibulae (Keller/Pröttel 3/4 B and Keller/Pröttel 3/4 D types), which belong among the most frequent fibulae of the Late Roman period in the Eastern Alps.

Based on the majority of small finds, we can conclude that lively economic activities were carried out in the area of Rimski dvori. They could have been connected with the processing of fabric. This could be indicated by the pit lined with quarry stones and putted with red clay, which could have been used as a pool for soaking fabric, and the inscription on one of the tags that possibly marks a type of a coat.

Tutulary hoard from building D

The pit along the partition wall of building D (Fig. 6: 3; 11) included a bronze statuette of Hercules, a bronze bell, an iron key, four cooking pots, a whetstone, and a bronze coin of Constantius II (Fig. 11–14). The filling of the pit contained pottery vessel fragments and an oil-lamp handle (Fig. 15).

Hercules

A bronze statuette of Hercules possibly originates from the household lararium of the person who constructed the building. It depicts an adult Hercules *in attack* with a bushy beard and a threatening bludgeon in his right hand, while he is holding a head of a snake, or hydra in the fist of his high raised left (Fig. 11).

The span of Hercules' depictions throughout antiquity is vast; therefore, it is surprising that it is difficult to find an explanation of which of his heroic deeds the statuette from Trebnje represents. The motif leans on one of two legends. If a snake is in his left hand, this is a rare example of his fight with the serpent-like dragon named Ladon, guarding golden apples on the slope under Mount Atlas in the garden of Hesperides. However, contrary to preserved examples that depict the entire length of the dragon, this one shows only a short, sharp tail under the fist. If it indeed was the depiction of Ladon, we can assume that this part had a specially cast body stuck to it, which probably fell off even prior to the deposition of the statuette into the pit.

But there is also a better explanation. It could be a depiction of Hercules killing the Lernaean Hydra and holding one of her cut-off snake heads in his hand. Speaking in favour of this is the posture of his body that matches numerous patterns of this

scene: a bludgeon about to strike and his gaze directed upwards. If he were holding a serpent-like dragon in his hand, it would be difficult to explain appropriately.²¹ In the reduction of this motif, the Lernaean Hydra was depicted also as a snake.²²

The presence of a lion, especially in its tame image, is unusual in the iconography of Hercules' heroic deeds. Generally, tame images of lions are found in funerary art, e.g. also in nearby Nevioudunum.²³

Hercules from Praetorium Latobicorum belongs among high-quality Italic artefacts. It was made according to classical examples of Greek-Italic workshops with the body of an athlete, rich curls, a bushy beard, and a spiked bludgeon, which is why its creation is assigned to the period of the 1st or the 2nd century.

Bell

A cast bronze bell (*tintinnabulum*) of semicircular form (Fig. 12: 1) belongs to the Galliazzo A1-A2 type.²⁴ The closest analogy is known from Ajdovščina (Castra), which dates to the 3rd–5th century.²⁵ It is a type of widespread bells,²⁶ which has the best dating in the find from Trebnje.

Key

An iron key belongs among slide keys, which were used during Antiquity and until the end of the 6th century²⁷ (Fig. 12: 2). Quite a few simpler slide keys are known from Rimski dvori; many were found in nearby Nevioudunum,²⁸ and at many other sites in Slovenia.²⁹

²¹ LIMC V 1990, Cat. No. 2051, 2043, 2058, 2083.

²² lupa.at/15495, F. Harl.

²³ Lovenjak 1998, No. 109 (two relief slabs), 110 (full-length lion).

²⁴ Galliazzo 1979, 158; Bronzi antichi 2000, 193–194, Cat. No. 377–378.

²⁵ Mlinar 2012, 11–12, 29.

²⁶ E.g. in Veneto (Treviso: Galliazzo 1979, 157: 1; Padova: Zampieri, Lavarone 2000, 193–194, Cat. No. 377–378a), in Austria in Gailtal, and sites of western Pannonia (Pomberger 2016, Pl. 38: 1, 13; 39: 1).

²⁷ Milavec 2011, 60.

²⁸ Petru, Petru 1978, Pl. 21: 8, 9, 11, 12, 15–18, 22.

²⁹ E.g. Hrušica: Giesler 1981, Pl. 24: 226, 227; Celeia: Bausovac, Krajšek 2020, 77; Ptuj – Panorama: Pečovnik, Kovačič 2022, 87–111; Tonovcov grad: Milavec 2011, Pl. 30: 19–21; 31; Kerin nad Pivko: Laharnar 2022, 329, Pl. 13: 36; Gradišče nad Čepno, Gradišče nad Knežakom, and Stari grad nad Uncem: Laharnar 2022, Pl. 19: 109–113; 26: 61–62; 36: 190; Kozji hrbet: Križ 2021, 5.11, 5.12.

Whetstone

A large piece of sandstone (Fig. 12: 3) represents the whetstone base for major craft works.

Kitchenware

Remains of four pots were found in the pit. One example (Fig. 13: 1) belongs to the globular pot with an emphasised neck, pots which are the most frequent and also the most lasting forms of kitchenware appearing from the 1st century onwards but are the most frequent in Late Roman contexts.³⁰

Similar is true for pots with slanted everted rim, without the neck or with a short neck which are a frequent Late Roman form and appear until the end of the 6th century.³¹ The three pots discussed here (Fig. 13: 2; 14: 1,2) have gradual shoulders, while the diameter of the belly does not exceed the diameter of the rim. They have comparisons at many hilltop settlements,³² in the villa rustica in Polje pri Vodica, ³³ and in the pottery workshop in Cogetinci.³⁴

All the pots are decorated with gentle brushing in different directions. The ornament of brushing is the prevalent decorative element on Late Roman coarse pottery.³⁵ Considering the stated comparisons, the pots belong among the typical Late Roman kitchenware of the southeastern Alpine area.

Coin

It is difficult to say whether the coin of Constantius II from 350 was part of the tutelary hoard or ended up there in the process of erosion from the surface. In any case, it is contemporaneous with the majority of artefacts from the pit.

Finds from the fill

Among the finds from the fill, the most striking one is a decorative nozzle on a volute oil lamp handle of the Loescke III or Bailey D type (Fig. 15: 1).³⁶ In Slovenia, oil lamps of this type are best represented

in Poetovio,³⁷ from where more examples of this type of various variants originate.³⁸ The fill also contained a few pieces of Early Roman tableware (Fig. 15: 2,3). Considering the fabric, one wall (Fig. 15: 5) can be assigned among the Aegean kitchenware, which in the 2nd and 3rd centuries is especially frequent in the area of *Caput Adriae* but is rarer in the hinterland.³⁹ Imitations were also made by pottery workshops in Emona.⁴⁰

Evaluating the hoard

The heterogeneity of the finds indicates a specific hoard, which, due to the statuette of Hercules, speaks in favour of its special, tutelary significance that is not connected either with a public or private temple. Intentionally buried tutelary finds with the combination of statuettes from lararia and parts of household or kitchen equipment are rare. Thus, in the hoard from Wells, Genius on the throne has alongside him a series of metal and pottery vessels and iron tools, while Fortuna on the throne and Jupiter from the Tarnasi site also have a bronze jug and a stylus in a wooden box. The hoard of a statuette of Venus together with two undamaged glass beakers in the basement of a private house in St Albans (Verulamium) near London had to have a similar meaning.⁴¹

The tradition of constructing household lararia with groups of Roman deities was at home in the western part of the Roman Empire. In its eastern part, finds of statuettes of tutelary deities from private lararia are scarce. At the sites of the Roman Imperial period from the Dolenjska region, bronze statuettes are also rare; considering the unknown findspot circumstances, it is impossible to judge whether they were a component part of a temple or a household lararium.⁴²

Rimska cesta

The remains of four structures, constructed close to each other, were discovered in a narrow

³⁰ E.g. Hrušica: Giesler 1981, Pl. 48: 4–6; Ančnikovo gradišče: Modrijan 2020, Fig. 5, type 4; Polje pri Vodica: Žerjal 2018, Fig. 10: 15–37; Tonovcov grad: Modrijan 2011, Pl. 4.2, type 4a; Rifnik: Bausovac 2011, Pl. 16, 7–10; 17, 1–11, with cited analogies.

³¹ Riccato 2020, 50 (type 34.3, Pl. 10, 9–10; 11; 12: 1–2), with works cited there.

³² Ančnikovo gradišče: Modrijan 2020, Fig. 5: type 2; Kučar: Ciglencečki 1995: Fig. 83, 6; Korinjski hrib: Ciglencečki 2000, Fig. 102: 4; Rifnik: Ciglencečki 2000, Fig. 83: 1.

³³ Žerjal 2016, Fig. 10: 14.

³⁴ Horvat et al. 2013, 103: 51–54.

³⁵ Modrijan 2011, 195–197.

³⁶ Loeschke 1919; Bailey 1980.

³⁷ Žižek 2012, 91 below; Curk 1976, Pl. 20: 13; Pečovnik, Kovačič 2022, Pl. 6: 79.

³⁸ Šubic 1975, Pl. 1: 5,6; 2: 7; Curk 1976, Pl. 19, 20.

³⁹ Žerjal, Vidrih Perko 2017, 253–254, with works cited there.

⁴⁰ Istenič et al. 2003, 90, Fig. 3: 4–6.

⁴¹ Kaufmann-Heinimann 1998, 206–208, Fig. 144; 302–304, Fig. 267, 270.

⁴² Brusnice (Teržan 1974, 31, Fig. 2); Drnovo (Petru, Petru 1978, Fig. 30–33); Ribnica (Lazar 2020, Fig. 8).

excavation field (Fig. 2: 4; 16). They are dated to the second half of the 4th and the beginning of the 5th centuries.⁴³ Despite the excavation's small area, the settlement's logic can be well connected with the one at Levji dvorec and Rimski dvori. Long iron weaver's scissors (Fig. 16) particularly stand out among the finds.

Conclusion

A part of the Roman settlement is a foundry workshop at Levji dvorec that operated in the early period of its existence. The majority of buildings leaning against the main road belong to the second half of the 4th century. This is especially true for the area of Rimski dvori, where a lively trade in goods with a high amount of coin change is attested, mostly from the 4th and the beginning of the 5th centuries. Lead tags and styluses also confirm that an activity was carried out here connected with the sales of goods. The question of what exactly this activity was remains open for the moment, but the majority of finds reveal that a manufacturing facility was located in building C. Two large fireplaces and a pit lined with limestone quarry stones and putted with red clay lead us to believe that water

was heated on the fireplaces and was then used in the processing, e.g. for soaking fabric or wool. This is known from numerous well-preserved facilities (*fullonicae*).⁴⁴ We can assume that a workshop for dyeing wool was located here (*tinctoria*).⁴⁵

The tutelary household hoards are unique peculiarities. Both cases involve a one-time act of burying objects of a symbolic nature and not storage for valuables or items stored with the intention of later use.

In the case of Levji dvorec, this was a tutelary hoard *pars pro*, in which we can see an intercession for a successful start of trading. The artefacts added assign this hoard to the time after the mid-1st century. A good 300 years later, a similar connotation was also held by the hoard of objects at Rimski dvori. The pit included pottery typical for the 4th century, which is confirmed by the coin of Constantius II. The bell and the key were also used in the same period. The statuette of Hercules is certainly a precious addition intended to protect the owner's new home and business.

Translation: Maja Sužnik

⁴³ Bavec 2020, 369.

⁴⁴ Matjašič 1998, 239–252; Uscatescu 1994.

⁴⁵ Beltrán de Heredia 2002, 48–55.

Uroš Bavec
ZVKDS, OE Novo mesto
Skalickega ulica 1
SI-8000 Novo mesto
uros.bavec@zvkd.si

Mitja Guštin
Rožna dolina V/32
SI-1000 Ljubljana
mitja.gustin@upr.si

Zvezdana Modrijan
ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
zvezdana.modrijan@zrc-sazu.si
<https://orcid.org/0000-0002-5097-5522>

Slikovno gradivo: Sl. 1,3,4,6 (izdelava načrtov: Mateja Belak, ZRC SAZU). – Sl. 5,12–15 (risba: Tamara Korošec, ZRC SAZU). – Sl. 7,9,10 (foto: arhiv ZVKD OE Novo mesto). – Sl. 8 (foto: Dragutin Valoh, ZRC SAZU). – Sl. 11 (foto: Borut Križ, Dolenjski muzej Novo mesto). – Sl. 16 (foto: Slobodan Olić, Arhos d.o.o.).

Illustrations: Fig. 1,3,4,6: (elaborating plans: Mateja Belak, ZRC SAZU). – Fig. 5,12–15 (drawing: Tamara Korošec, ZRC SAZU). – Fig. 7,9,10 (photo archive ZVKD OE Novo mesto). – Fig. 8 (photo: Dragutin Valoh, ZRC SAZU). – Fig. 11 (photo: Borut Križ, Dolenjski muzej Novo mesto). – Fig. 16 (photo: Slobodan Olić, Arhos d.o.o.).

Članek je delno nastal v okviru raziskovalnega programa Arheološke raziskave (P6-0064), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost republike Slovenije.
The authors acknowledge the financial support from the Slovenian Research agency (as part of the P6-0064 research programme).